

Ն Ա Ղ Ո Ր Դ Ո Ւ Մ

ՆՏՍԱՆՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2012Թ.

ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ

ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Նունվար - 2013թ.

ք. Երևան

Նաստրադվել է ՆՆ սահմանադրական դատարանի 18 հունվարի
2013թ. ՄԴԱՌ-1 աշխատակարգային որոշմամբ

**ԴԱՏԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱՏՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՏԻՄՆԱԿԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՏԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 2012 ԹՎԱԿԱՆԻՆ**

2012 թվականին ՆՏ սահմանադրական դատարանում մուտքագրվել է սահմանադրաիրավական խնդիր բովանդակող 363 դիմում, ինչպես նաև ներկայացվել է 1639 էլեկտրոնային ու 1152 խորհրդարվություն հայցող դիմում եւ փարբեր հարցերի առնչությամբ 187 նամակ:

Սահմանադրաիրավական խնդիր բովանդակող դիմումների փաստացի պարկերն այսպիսին է.

1. ՆՏ Նախագահ – 34 դիմում,
2. ՆՏ Ազգային ժողով – 0 դիմում,
3. պարզամավորների առնվազն մեկ հինգերորդ – 2 դիմում,
4. ՆՏ կառավարություն – 0 դիմում,
5. փեղական ինքնակառավարման մարմիններ – 0 դիմում,
6. Ֆիզիկական անձինք – 293 դիմում,
7. իրավաբանական անձինք – 20 դիմում,
8. դատարաններ – 0 դիմում,
9. գլխավոր դատախազ – 0 դիմում,
10. մարդու իրավունքների պաշտպան – 8 դիմում,
11. Նանրապետության Նախագահի թեկնածուներ – 0 դիմում,
12. կուսակցություններ (կուսակցությունների դաշինքներ) եւ պարզամավորության թեկնածուներ – 9 դիմում:

Ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց թվով 313 դիմումներից 245-ը չեն համապարասխանել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 27 եւ 28-րդ, ՆՏ սահմանադրական դատարանի կանոնակարգի 21 եւ 22-րդ հոդվածներով սահմանված՝ դիմումին ներկայացվող պահանջներին, եւ աշխարակազմի կողմից վերադարձվել են դիմողներին:

Դատական կազմերի կողմից քննության է առնվել 68 անհատական դիմում: Դրանցից քննության է ընդունվել 16 դիմում, մերժվել՝ 41-ը, 5-ը փեղափոխվել է դատարանի լիազումար նիստ, 6-ը քննության փուլում է:

Սահմանադրական դատարանի լիազույցում նիստում քննարկվել է 5 անհատական դիմումի քննության ընդունման հարց, որի արդյունքում 3 անհատական դիմումներով գործերն ընդունվել են քննության, 2-ով մերժվել է:

ԱՌՄՆՁԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՎԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ

ՆՏ Նախագահի դիմումների հիման վրա ընդունված ՄԴ որոշումները եւ դրանց կատարումը

2012 թվականին ՆՏ Նախագահի կողմից ՆՏ սահմանադրական դատարան ներկայացված բոլոր դիմումները վերաբերել են բացառապես միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ ՆՏ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի որոշմանը: 2012թ. ՆՏ սահմանադրական դատարանի կողմից քննված 30 միջազգային պայմանագրերի (որից 2-ը՝ 2011թ. ներկայացված դիմումների հիման վրա) թվում են 16 բազմակողմ (7 ունիվերսալ եւ 9 փարաձաշրջանային) եւ 14 երկկողմ (3-ը՝ օտարերկրյա պետությունների եւ 11-ը՝ միջազգային կազմակերպությունների հետ կնքված) համաձայնագրեր: Զննության առարկա դարձած պայմանագրերից 27-ը միջպետական են, իսկ 9-ը՝ միջկառավարական:

ՆՏ սահմանադրական դատարանի կողմից քննության առնված 30 պայմանագրերից 8-ն արդեն վավերացվել են ՆՏ Ազգային ժողովի կողմից, թվով 22 պայմանագիր դեռեւս չի ներկայացվել ՆՏ Ազգային ժողով՝ ՆՏ Սահմանադրության 81-րդ հոդվածի առաջին մասի երկրորդ կետին համապատասխան, կամ դրանց վերաբերյալ ՆՏ Ազգային ժողովը, Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն, դեռեւս որոշում չի կայացրել:

Անդրադառնալով 2012թ. ընթացքում քննության առնված ՆՏ միջազգային պայմանագրերի առնչությամբ իրավակիրառական պրակտիկային՝ ՆՏ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ քննության ներկայացված մի շարք միջազգային պայմանագրերի հայերեն պաշտոնական տեքստերն էական բովանդակային շեղումներ են ունեցել բնագրերից: Նախորդ փորձերի օրինակով, սահմանադրական դատարանի պահանջով այդ թերացումները շրկվել են: Այդուհանդերձ, նման փաստերը վկայում են միջազգային պայմանագրերի, հատկապես ֆինանսավարկային համաձայնագրերի՝ համապատասխան

ներպետական ընթացակարգերի եւ, մասնավորապէս, վավերացման նախապատրաստման որակի բարձրացման անհրաժեշտության մասին:

Բացի նշվածից, ինչպէս ՆՏ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է իր նախորդ հաղորդումներում, ՆՏ միջազգային պայմանագրերում ՆՏ Սահմանադրության համապատասխան դրույթների էությունն իրապէս արտացոլող միասնական եզրույթների (հայերեն համարժեքների) բացակայությունը գործնականում եւս խոչընդոտներ է ստեղծում ոչ միայն դրանցում ամրագրված պարտավորությունների ծավալն ու բովանդակությունը պարզելու եւ ՆՏ Սահմանադրությանը դրանց համապատասխանությունը որոշելու, այլեւ դրանց հստակ կիրառման փեսանկյունից: Նման դեպքերը բացառելու նպատակով անհրաժեշտ է առավել հստակեցնել ՆՏ երկկողմ համաձայնագրերի դրույթների բովանդակությունը՝ երաշխավորելով դրանց իրավական որոշակիությունը եւ բացառելով հակասահմանադրական իրավիճակների առաջացումը:

Նախորդ փարիների իրավակիրառական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը հիմք է փայլի ենթադրել, որ այդպէս էլ չի ձեւավորվել ՆՏ միջազգային պայմանագրերի կապակցությամբ արված վերապահումների եւ հայտարարությունների իրավաբանական բնույթի ու նշանակության միափոփանք իրավական ընկալում: Բազմակողմ պայմանագրերի վերաբերյալ կատարված վերապահումների նկատմամբ շատ հաճախ ցուցաբերվում է անկանխաբեկ մոտեցում, փորձ չի արվում պարզելու դրանց կատարման պարտաւորւթը, չի հիմնավորվում նման վերապահումների առնչությամբ առարկություններ ներկայացնելու անհրաժեշտությունը, ինչի արդյունքում Նայաստանի Նանրապետությունն այս կամ այն պայմանագրով ստանձնում է ավելի մեծ ծավալի միջազգային պարտավորություններ, քան փվյալ պայմանագրի՝ վերապահում կատարած այլ մասնակիցները: Միաժամանակ անհրաժեշտ է, որպէսզի բազմակողմ միջազգային պայմանագրերի առնչությամբ Նայաստանի Նանրապետության վերապահումներին եւ այլ վերապահումների վերաբերյալ առարկություններին ներկայացվող պահանջներն առավել խստացվեն ու հստակեցվեն:

ՆՏ սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման փեսանկյունից ուշադրության է արժանի նաեւ ֆինանսավարկային պայմանագրերով ֆինանսավորվող ծրագրերի նկատմամբ արդյունավետ պետական վերահսկողության հիմնահարցը: Իր որոշումներում ՆՏ սահմանադրական դատարանը, մասնավորապէս, արձանագրել է, որ ֆինանսավարկային համաձայնագրերի հիմքում դրված ծրագրային դրույթների, դրանց իրականացման կառուցակարգերի, ֆինանսական միջոցների հարկացման ու օգտագործման, ինչպէս նաեւ վարկային ռեսուրսների մարման ընթացակարգերի ուսումնասի-

րությունը վկայում է, որ Նայասփանի Նանրապետության կողմից սփանձնվող միջազգային պարավորությունների բարեխիղճ կատարումը կարող է երաշխավորվել միայն հստակ ու գործուն վերահսկողական համակարգերի գործունակության ամրապնդման պայմաններում (ՄԴՌ-1018, ՄԴՌ-1032 որոշումներ):

Նշվածից գալիս, նպատակահարմար ենք համարում արձանագրել, որ վավերացման ներկայացված ֆինանսավարկային պայմանագրերով սփանձնվելիք ֆինանսական պարավորությունների նպատակահարմարությունը գնահատելիս անհրաժեշտ է ուսումնասիրության առարկա դարձնել համապատասխան ոլորտներում նախկինում կնքված ֆինանսավարկային պայմանագրերի շրջանակներում սփացված վարկային միջոցների օգտագործման արդյունավետության հիմնահարցը, որը, ՆՏ Սահմանադրության հոդված 77-ին համապատասխան, ՆՏ Ազգային ժողովի իրավասության խնդիրն է (նման նկատարում շեշտվել է ՄԴՌ-1015 որոշման մեջ):

Միաժամանակ Նայասփանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանն իր որոշումներում արձանագրել է, որ ֆինանսավարկային պայմանագրերի հիման վրա ֆինանսավորվող ծրագրերի իրականացումը պետք է լինի առավել հրապարակային ու թափանցիկ՝ ապահովելով, մասնավորապես, մատչելի տեղեկատվություն իրականացվող ծրագրերի վերաբերյալ (ՄԴՌ-1032):

Սահմանադրական դատարանն ինչպես իր որոշումներում, այնպես էլ իր որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ նախորդ տարիների հաղորդումներում բազմիցս անդրադարձել է վարկային միջոցներով ֆինանսավորվող ծրագրերի հստակության, այդ միջոցների նպատակային օգտագործման, դրանց նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության անհրաժեշտության հիմնախնդիրներին: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ յուրաքանչյուր ֆինանսական համաձայնագրի հիմքում պետք է դրված լինի ՆՏ կառավարության կողմից հաստատված հստակ ծրագիր՝ այդ ծրագրի համար վարկային միջոցների ներգրավման համակողմանի հիմնավորումների ներառմամբ: Առանց նման ծրագրի առկայության՝ վարկային համաձայնագիրը չի կարող ներկայացվել վավերացման: Այս հանգամանքին անհրաժեշտ ուշադրություն պետք է դարձնի ՆՏ կառավարությունը:

Նպատակահարմար ենք գտնում անդրադառնալ նաև Նայասփանի Նանրապետության կողմից երկկողմ միջազգային պայմանագրերի շուրջ բանակցություններ վարելիս, դրանց տեքստերը մշակելիս, նախաստորագրելիս եւ ստորագրելիս Նայասփանի Նանրապետության Սահմանադրության պահանջներին խստիվ հետեւելու անհրաժեշտությունը: Պայմանագրի կնքման գործընթացի ծավալման առաջին իսկ փուլում համապատասխան

պերական մարմինները եւ պաշտոնապար անձինք պետք է ձեռնարկեն անհրաժեշտ միջոցներ կնքվելիք միջազգային պայմանագրերում ՆՏ Սահմանադրությանը ոչ համահունչ դրույթների ընդգրկումը բացառելու ուղղությամբ: Նակառակ պարագայում անխուսափելիորեն կառաջանան հակասահմանադրական իրավիճակներ, ինչը կամ թույլ չի տա վավերացնել նման դրույթներ պարունակող միջազգային պայմանագիրը, կամ կառաջացնի անհրաժեշտություն այն վավերացնել ՆՏ Ազգային ժողովի կողմից համապարասխան վերապահմամբ, կամ կառաջացնի պայմանագրի նոր տեքստ մշակելու եւ կրկին բոլոր անհրաժեշտ ընթացակարգերն անցնելու անհրաժեշտություն:

Որպես ասվածի ակնհայտ օրինակ կարող են հանդիսանալ «2012 թվականի օգոստոսի 7-ին Երեւանում ստորագրված՝ Նայասրանի Նանրապետության եւ Եվրոպական ներդրումային բանկի միջեւ «Սահմանային անցակետեր եւ ենթակառուցվածք» /Բազրաբաշենի, Բավրայի եւ Գոգավանի սահմանային անցակետերի արդիականացում/ ֆինանսական պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների (2012 թվականի նոյեմբերի 5-ին Երեւանում Նայասրանի Նանրապետության եւ Եվրոպական ներդրումային բանկի միջեւ ստորագրված՝ պայմանագրի փոփոխություն թիվ 1 նամակ-համաձայնագրում կատարված փոփոխություններով հանդերձ)՝ Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապարասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը: ՆՏ սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ համարեց իր՝ 6 նոյեմբերի 2012 թվականի ՄԴՈ-1055 որոշման մեջ արձանագրել հետևյալը. Նայասրանի Նանրապետության Նախագահի 08.10.2012թ. ՆՏ սահմանադրական դատարանին ուղղված դիմումին կից ներկայացված Պայմանագրի 11.02 /Իրավասությունը/ հոդվածում առկա է եղել հետևյալ իրավակարգավորումը.

«Ա. Բացառությամբ 11.02Բ հոդվածի՝ Անգլիայի դատարանները բացառիկ իրավասություն ունեն սույն Պայմանագրի վերաբերյալ բոլոր վեճերը լուծելու հարցում, այդ թվում՝ սույն Պայմանագրից բխող կամ դրա հետ կապված ոչ պայմանագրային պարտավորություններին առնչվող ցանկացած վեճ:

Անգլիայի դատարանները ամենանպատակահարմար եւ հարմար դատարաններն են սույն Պայմանագրի հետ կապված ցանկացած այդպիսի վեճ լուծելու համար:

Սույն Պայմանագրին առնչվող՝ սույն 11.02 հոդվածում որևէ վեճին արված հղումները վերաբերում են նաև ցանկացած վեճի՝ դրա առկայության, վավերության կամ դադարեցման մասով:

Բ. Սույն Պայմանագրին առնչվող ցանկացած վեճ կարող է, Բանկի բացառիկ հայեցողությամբ, լուծվել արբիտրաժի միջոցով՝ Միջազգային արբիտրաժի լոնդոնյան դատարանում (ՄԱԼԴ)՝ իր կանոնների համաձայն:

Արբիտրաժը կարգավորվում է Անգլիայի իրավունքով: Արբիտրաժային արբիբունալը կազմված է ՄԱԼԴ-ի կողմից նշանակված մեկ արբիտրից: Արբիտրաժի նախաձայրը եւ վայրը Լոնդոնն է (Անգլիա), արբիտրաժային վարույթի լեզուն անգլերենն է: Վարկառուն սույնով հրաժարվում է 1996 թվականի Արբիտրաժի մասին ակտի ներքո իր իրավունքներից կամ այլ կերպ բողոքարկել որևէ արբիտրաժային վճիռ Անգլիայի դատարաններում: Արբիտրաժային արբիբունալը իրավասու չէ ձեռնարկել կամ ապահովել, եւ Վարկառուն համաձայնում է, որ այն չի ձգտի ստանալ որևէ դատական արյանից պաշտպանության որևէ ժամանակավոր միջոց կամ հայցի ապահովման միջոց Բանկի դեմ՝ անկախ ՄԱԼԴ կանոնների որևէ դրույթի: Արբիտրաժային արբիբունալը իրավասու է քննարկել եւ վարույթ ընդունել ու որոշում կայացնել որևէ այլ վեճի վերաբերյալ, որը պարզաձև ձևով ներկայացվի իր քննարկմանը Բանկի կողմից (ուրիշ ոչ մի Կողմի կողմից)՝ այնքանով, որքանով այդպիսի վեճը ծագում է սույն Պայմանագրից, բայց պահպանելով վերը նշված՝ որևէ այլ կողմ կամ վեճ չպետք է ընդգրկվի կամ միացվի արբիտրաժային վարույթին:

Գ. Սույն 11.02 հոդվածը միմիայն հոգուր Բանկի է: Սույն Պայմանագրում ոչինչ չպետք է ազդի Բանկի իրավունքի վրա՝ սկսելու դատական վարույթներ Վարկառուի դեմ՝ համապատասխան իրավագործության ներքո գրեթե օրենքով թույլատրված ցանկացած ձևով: Բանկի կողմից դատական վարույթների մեկնարկը մեկ կամ մի քանի իրավագործության ներքո չի խոչընդոտում Բանկին որևէ այլ իրավագործության ներքո վարույթ սկսելու՝ թե միաժամանակ, եւ թե այլ կերպ:

Վարկառուն սույնով հրաժարվում է իր անձեռնմխելիությունից եւ իրավունքներից՝ առարկելու այդպիսի դատարանների իրավագործության դեմ»:

Միաժամանակ Պայմանագրի 12.04 հոդվածը /Նարմար դատարան ընտրելը եւ որոշման կարարումը արտերկրում. հրաժարում անձեռնմխելիությունից/ շարադրված է եղել հետևյալ կերպ.

«Վարկառուն

ա) համաձայնում է չվիճարկել եւ միանշանակ հրաժարվում է որևէ առարկումից, որը այն կարող է ներկայումս կամ ապագայում ունենալ Անգլիայի

դատարանների դեմ՝ ոչ հարմար դատարանի հիմքով կամ այլ կերպ՝ սույն Պայմանագրին առնչվող որևէ այլ դատական վարույթի մասով եւ

բ) համաձայնում է, որ Անգլիայի դատարանի կամ ՄԱԼԴ-ի որևէ վճիռ կամ որոշում սույն Պայմանագրի վերաբերյալ բեկման ենթակա չէ եւ պարտադիր է իր համար՝ առանց սահմանափակման կամ վերապահման, ենթակա է կատարման նրա դեմ ցանկացած այլ իրավագործության ներքո գրնվող դատարաններում:

Այնքանով, որքանով Վարկառուն կարող է, որևէ իրավագործության ներքո, պահանջել իր համար կամ իր ակտիվների համար անձեռնմխելիություն՝ որևէ հայցից, հարկադիր կատարումից, արգելանքից կամ այլ իրավական գործընթացից, Վարկառուն սույնով միանշանակորեն համաձայնում է չպահանջել կամ միանշանակորեն հրաժարվում է այդ իրավունքից՝ այդ իրավագործության օրենքներով թույլատրելի սահմաններում»:

ՆՏ սահմանադրական դատարանում գործի քննության նախապայրաստման ընթացքում վերը նշված դրույթների առնչությամբ սույն գործով ՆՏ Նախագահի պաշտոնական ներկայացուցչի կողմից ստիպված լրացուցիչ բանակցություններ անցկացվեցին Բանկի հետ՝ վերը նշված դրույթների բովանդակության փոփոխության եւ դրանց՝ Նայաստանի Նանրապետության եւ Եվրոպական ներդրումային բանկի միջեւ «Նայաստանի Նանրապետությունում Եվրոպական ներդրումային բանկի գործունեության կառավարման համար» շրջանակային համաձայնագրում ամրագրված իրավակարգավորումներին ներդաշնակեցման ուղղությամբ: Արդյունքում՝ 2012թ. նոյեմբերի 5-ին Երեւանում Նայաստանի Նանրապետության եւ Եվրոպական ներդրումային բանկի միջեւ կնքվել եւ սույն գործով ՆՏ Նախագահի պաշտոնական ներկայացուցչի կողմից ՆՏ սահմանադրական դատարան է ներկայացվել «Սահմանային անցակետեր եւ ենթակառուցվածք» ֆինանսավորման պայմանագրի փոփոխություն թիվ 1» նամակ-համաձայնագիրը, որը հանդիսանում է Պայմանագրի անբաժանելի մասը եւ որով փոփոխության է ենթարկվել Պայմանագրի 11.02 հոդվածը /Իրավասությունը/ ստանալով հետեւյալ խմբագրությունը.

«Սույն Պայմանագրին առնչվող բոլոր վեճերը պետք է ներկայացվեն Եվրոպական միության Արդարադատության դատարանի իրավասությանը /այսուհետ՝ Դատարան/, եւ կողմերը սույնով ենթարկվում են Դատարանի իրավասությանը:

Պայմանագրի կողմերը սույնով հրաժարվում են Դատարանի իրավասության նկատմամբ իրենց անձեռնմխելիությունից կամ դրա դեմ առարկելու

իրավունքից: Տամաձայն սույն Նողվածի՝ Դատարանի որոշումը պետք է լինի վերջնական եւ պարտադիր յուրաքանչյուր կողմի համար՝ առանց սահմանափակումների ու վերապահումների»:

Միաժամանակ Նամակ-համաձայնագրով Պայմանագրի վերը նշված 12.04 հոդվածը /Նարմար դատարան ընտրելը եւ որոշման կատարումը արտերկրում. հրաժարում անձեռնմխելիությունից/ հանվել է Պայմանագրի փեքսից, իսկ դրան հաջորդող հոդվածները վերահամարակալվել են՝ առանց վերջիններիս բովանդակության փոփոխության:

Վերը նշված փոփոխությունների արդյունքում՝ քննության առարկա Պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունները ներդաշնակեցվել են եւ համահունչ են դարձել 2008թ. փետրվարի 12-29-ին ստորագրված եւ ՏՏ Ազգային ժողովի կողմից 2008թ. հոկտեմբերի 1-ի Ն-099-4 որոշմամբ վավերացված՝ Նայասրանի Նանրապետությունում Բանկի գործունեության կանոնակարգման /կառավարման/ վերաբերյալ Շրջանակային համաձայնագրում ամրագրված իրավակարգավորումներին:

Նման աշխատանքները պետք է նախապես ձեռնարկվեին, եւ վավերացման փուլ չպետք է հասներ այնպիսի պայմանագիր, որը միջազգային հարաբերություններում մեր երկրին ընդհուպ կարող էր գրկել դատական իրավասուբյեկտությունից:

ՏՏ կառավարությունը պարտավոր է առավել մեծ ուշադրություն դարձնել սպանձնվող ՏՏ միջազգային պարտավորությունների իրավական հիմնավորվածությանն ու հնարավոր իրավական հետեւանքներին, որոնք կարող են խնդիրներ առաջացնել ընդհուպ երկրի իրավական անվտանգության փեսանկյունից:

ՏՏ Ազգային ժողովի պարզամավորների դիմումների հիման վրա ընդունված ՄԳ որոշումները եւ դրանց կատարումը

«Նայասրանի Նանրապետության Ազգային ժողովի պարզամավորների դիմումի հիման վրա՝ Նայասրանի Նանրապետության ընտրական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի եւ 33-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի՝ Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՏՏ սահմանադրական դատարանն իր՝ 05.05.2012թ. ՄԴՌ-1027 որոշմամբ հանգել է այն հետեւությանը, որ.

«1. ՏՏ ընտրական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի եւ 33-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի դրույթները համապատասխանում են

Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը՝ օրենսգրքում ամրագրված է սույն որոշման մեջ ներկայացված սահմանադրաիրավական այն բովանդակությամբ, ինչը, համաձայն «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 64-րդ հոդվածի 1-ին մասի 9.2-րդ կետի, համառոտ ձևով ենթադրում է, որ այդ դրույթները չեն կարող մեկնաբանվել որպես ընտրական իրավունքի սահմանափակում ու գործնականում արգելափակել ընտրախախտումների բացահայտման առնչությամբ ցանկացած իրավաչափ գործողության կատարման ընթացքում ընտրական գործընթացը սահմանված կարգով վերահսկող իրավասուբյեկտների համար ընտրողների ստորագրած ցուցակների մատչելիությունը՝ որպես ընտրական իրավունքի պաշտպանության, այդ թվում՝ դատական կարգով, անհրաժեշտ երաշխիք»:

Նշված որոշման 6-րդ կետում, հիմք ընդունելով իր՝ 16.04.2003թ. ՍԴՈ-412 որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները, ինչպես նաև օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի, 33-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի, 48-րդ հոդվածի 14-րդ մասի իրավակարգավորումները, սահմանադրական դատարանը գտել է, որ «սահմանադրաիրավական առումով «հրապարակման ենթակա չեն» կամ «չպետք է հրապարակվի» արտահայտություններին իրավակիրառական պրակտիկայում չի կարող այնպիսի փարածական մեկնաբանություն փրվել, ինչը կխոչընդոտի ազատ ընտրությունը կամ կարգելափակի ընտրողների ստորագրած ցուցակների ուսումնասիրության հնարավորությունը՝ ընտրական իրավունքի պաշտպանության համարեքստում, ինչպես նաև դրանց չհրապարակման սահմանափակումը որեւէ կերպ փարածվի նման փեղեկությունները դատարաններին փրամադրելու վրա: Տվյալ արտահայտությունները վերաբերում են հրապարակային փապագությանը՝ քվեարկության գաղտնիության երաշխավորման եւ ՆՏ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածով նախատեսված սահմանափակումների համարեքստում: Սակայն որեւէ սահմանափակում չի կարող խոչընդոտել ընտրական գործընթացի վերահսկմանն օրենքով սահմանված կարգով մասնակցող իրավասուբյեկտների գործունեությունը, ինչի արդյունավետ իրականացումով է մեծապես պայմանավորված հանրային վստահությունն ընտրական գործընթացի հանդեպ»:

Միաժամանակ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է հետևյալը. «Խնդիրն ընտրություններում քվեարկության գաղտնիության սկզբունքի եւ ընտրական իրավունքի արդյունավետ պաշտպանության իրավաչափ հավասարակշռության ապահովումն է: Դա հնարավոր է ու անհրաժեշտ, երբ ընտրախախտումների հայտնաբերման եւ ուսումնասիրման շրջանակներում ցանկացած իրավաչափ գործողության կատարման ընթացքում օրեն-

քով սահմանված կարգով վերահսկման գործընթացին մասնակից իրավասուբյեկտների համար մարչելի են արդեն իսկ ստորագրված ընտրացուցակները: Դա ենթադրում է ոչ միայն իրենց իրավասությունների պարզաճ իմացությամբ դրանց ծանոթանալն ու քաղվածքներ կատարելը, ինչպես նախատեսված է ՏՏ ընտրական օրենսգրքի 31, 33 եւ 48-րդ հոդվածներով, այլեւ հնարավոր խախտումներ արձանագրելու դեպքում ընտրական իրավունքի պաշտպանության շրջանակներում քվեարկության արդյունքների հավաստիության վիճարկման հնարավորություն՝ ՏՏ ընտրական եւ վարչական դատավարության օրենսգրքերով սահմանված կարգով: Ուստի ընտրական հանձնաժողովների պարտականությունն է ընտրական գործընթացի վերահսկմանն օրենքով նախատեսված կարգով մասնակցող իրավասուբյեկտների համար ընտրական իրավունքների պաշտպանության շրջանակներում այդ ցուցակներին լիարժեք ծանոթանալու պայմաններ ստեղծելը: Դա հարկապես անհրաժեշտ է դատական քննությունը ՏՏ Սահմանադրության 18 եւ 19-րդ հոդվածների պահանջներին համապատասխան երաշխավորելու ու հնարավոր ընտրախախտումները վերացնելու համար: Իսկ ընտրական գործընթացի վերահսկմանը մասնակցող իրավասուբյեկտների շրջանակի եւ նրանց գործունեության կարգի սահմանումն օրենսդիր մարմնի իրավասության հարցն է»:

Սահմանադրական դատարանը միաժամանակ արձանագրում է, որ օրենսդրական նոր կարգավորումները դեռեւս չեն իրականացվել նշված հիմնախնդրի առնչությամբ:

ՏՏ Ազգային ժողովի պարզամավորների մյուս դիմումի հիման վրա գործի դատաքննությունը նախատեսված է 2013 թվականի ապրիլի 16-ին:

**Անհատական (Ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց) դիմումների հիման վրա
ընդունված ՍԴ որոշումներն ու դրանց կատարումը**

ՏՏ սահմանադրական դատարանում մուտքագրված անհատական դիմումների մոտ 78 տոկոսը չի ընդունվել սահմանադրական դատարանի կողմից, քանի որ դրանք չեն համապատասխանել «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 27 եւ 28-րդ, ՏՏ սահմանադրական դատարանի կանոնակարգի 21 եւ 22-րդ հոդվածներով սահմանված՝ դիմումին ներկայացվող պահանջներին, ճանաչվել են որպես ակնհայտ անհիմն կամ վիճարկվող նորմը դիմողի նկատմամբ չի կիրառվել դատարանի կողմից: Նիմնականում անհատական դիմումները վերաբերում են օրենքների կիրառմանն առնչվող հարցերին կամ ընդհանուր իրավասության ու մասնագիտացված դատարանների իրավագործությանը վերաբերող

դարբեր այլ հարցերի: 2012 թվականին «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի պահանջներին համապատասխանող եւ դատական կազմերի ու սահմանադրական դատարանի որոշումներով քննության ընդունված 14 անհատական դիմումներով /20.6 փոկոսը/ դատարանի կողմից կայացվել են ծավալուն որոշումներ:

Սահմանադրական դատարանի կողմից քննության ընդունված 5 գործերով (6 դիմումներով, որոնցից երկուսի հիման վրա գործերը միավորվել են) որոշումները կայացվելու են 2013թ. հունվար-ապրիլ ամիսներին:

2012 թվականի ընթացքում անհատական դիմումներով ընդունված որոշումները, որոնցով օրենքների վիճարկվող դրույթները ճանաչվել են ՆՏ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր, վերաբերում են հետևյալներին.

1. «Նելսինյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ» հասարակական կազմակերպության դիմումի հիման վրա՝ «Պեղական եւ ծառայողական գաղտնիքի մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի 8-րդ հոդվածի 4-րդ մասի «գ» ենթակետի, 12-րդ հոդվածի 6-րդ եւ 7-րդ մասերի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՆՏ սահմանադրական դատարանն իր 06.03.2012թ. ՄԴՈ-1010 որոշմամբ գրել է, որ.

«2. «Պեղական եւ ծառայողական գաղտնիքի մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի 12-րդ հոդվածի 7-րդ մասի՝ «Գերապեսչական ցանկերը գաղտնագրվում են եւ հրապարակման ենթակա չեն» դրույթը՝ այնքանով, որքանով չի վերաբերում գաղտնագրման ենթակա կոնկրետ տեղեկության, ճանաչել Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 27-րդ եւ 43-րդ հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր»:

Խնդիրը կարելուովում է նրանով, որ իրավակիրառական պրակտիկայում ձեւավորվել էր մի իրավիճակ, որի պայմաններում գերապեսչական ցանկերը, որոնք պարզապես մանրամասնում են օրենքով նախատեսված եւ ՆՏ կառավարության կողմից հաստատված հրապարակային ցանկում նշված ոլորտները, համարվում էին գաղտնի տեղեկություններ պարունակող եւ հրապարակման ոչ ենթակա ցանկեր այն դեպքում, երբ օրենքի իրավակարգավորման ընդհանուր փրամաբանությունից բխում է, որ սահմանափակումները սահմանված կարգով կիրառելի են **տեղեկությունների նկատմամբ**, որոնց փարածումը կարող է ծանր հետեւանքներ առաջացնել Նայաստանի Նանրապետության անվտանգության համար: Այդ

հանգամանքը նկատի ունենալով՝ ԿՊԿՅ գործով կայացված որոշման մեջ սահմանադրական դատարանն ընդգծել է, որ. «Ինչ վերաբերում է այնպիսի հնարավոր իրավիճակներին, երբ գերատեսչական ցանկերում ընդգրկվող կոնկրետ տեղեկության վերաբառությունն (անվանումը) ինքնին անխուսափելիորեն կարող է արդեն իսկ ամրագրման փաստի ուժով իրենից պետական գաղտնիք ներկայացնել, ապա նման դեպքերում օրենքից բխող գաղտնագրման սկզբունքներին, մասնավորապես, գաղտնագրման հիմնավորվածության սկզբունքին համապատասխան այն կարող է դիտարկվել որպես տեղեկություն, որի տարածումը կարող է ծանր հետեւանքներ առաջացնել Նայաստանի Նանրապետության անվտանգության համար, եւ որպես կոնկրետ տեղեկություն գաղտնագրվել» (որոշման 8-րդ կետ):

Տվյալ գործով կայացված որոշման մեջ արտահայտված իր իրավական դիրքորոշումների հիմնավորման համար սահմանադրական դատարանը նաեւ հիմք է ընդունել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ Շտրլն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով վճռում վկայակոչված՝ Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի թիվ 1551 (2007) բանաձեւի գծով գեկուցողի կողմից իրականացված՝ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններում պետական գաղտնիքի վերաբերյալ օրենսդրությունների համեմատական վերլուծությունում ամրագրված այն եզրահանգումը, որ. «ցանկացած վարչական ակտ կամ նախարարի հրաման, որը բովանդակություն է հաղորդում ավելի ընդհանուր ձեւակերպումներ պարունակող օրենքներին, պետք է առնվազն մարչելի լինեն հանրությանը» (որոշման 8-րդ կետ):

Սահմանադրական դատարանի 06.03.2012 թվականի ՍԴՌ-1010 որոշումն ընդունելուց հետո՝ ՆՆ Ազգային ժողովի պարզամավորների կողմից օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու վերաբերյալ օրենսդրական նախաձեռնություն է ներկայացվել, ինչն ընդգրկվել է ԱԺ նիստերի օրակարգում:

2. «Քաղաքացի Նելլի Մկրտչյանի դիմումի հիման վրա՝ Նայաստանի Նանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 208-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՆՆ սահմանադրական դատարանն իր՝ 18.07.2012թ. ՍԴՌ-1037 որոշմամբ գրել է.

«1. ՆՆ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 208-րդ հոդվածի 2-րդ մասը ճանաչել Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 18-րդ եւ 19-րդ հոդվածներին հակասող եւ անվավեր՝ այնքանով, որքանով չի նախատեսում բողոքարկման իրավուն-

քի սահմանափակումից բացառություններ բոլոր այն դեպքերում, երբ առաջին արյանի դափարանը թույլ է տվել արդար դափարանության իրավունքի բուն էությունը խաթարող դափական սխալ, մասնավորապես, երբ չեն պահպանվել ՏՏ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի 1-ին մասով եւ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950թ. նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված դափավարական երաշխիքները»:

Խնդիրը կարելի է նրանով, որ ՏՏ քաղաքացիական դափավարության օրենսգրքի 208-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հետեւանքով իրավակիրառական պրակտիկայում ձեւավորվել էր մի իրավիճակ, որի պայմաններում նվազագույն աշխատավարձի հիսնապատիկը չգերազանցող գումարի բռնագանձման վերաբերյալ պահանջների դեպքում վերադաս դափական արյան բողոքարկման իրավունքը սահմանափակված էր բոլոր դեպքերում՝ անկախ ստորադաս դափարանի կողմից նյութական կամ դափավարական իրավունքի նորմերի խախտման փաստից կամ նոր երեսան եկած հանգամանքների առկայությունից: Նման իրավիճակը պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ ՏՏ քաղաքացիական դափավարության օրենսգրքի 208-րդ հոդվածի 2-րդ մասը ձեւակերպելիս չէր ցուցաբերվել հետետողական մոտեցում եւ հաշվի չէին առնվել հետեւյալ հանգամանքները.

- օրենսգրքի 207-րդ հոդվածի 7-րդ մասը սահմանում է այն բացառիկ դեպքերը, երբ վերաքննիչ բողոք կարող է ներկայացվել նաեւ ընդդեմ առաջին արյանի դափարանի՝ գործն ըստ էության լուծող **օրինական ուժի մեջ մտած** ակտի դեմ: Այն է՝ երբ գործի նախորդ դափական քննության ընթացքում թույլ են տրվել նյութական կամ դափավարական իրավունքի այնպիսի հիմնարար խախտումներ, **որի արդյունքում ընդունված դափական ակտը խաթարում է արդարադափության բուն էությունը.**

- ՏՏ քաղաքացիական դափավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված են դափավարական իրավունքի նորմերի այն խախտումները, որոնք վճռի պարտադիր բեկանման հիմք են: Այն է՝ դափարանը գործը քննել է ոչ օրինական կազմով, դափարանը գործը քննել է գործին մասնակցող անձանցից որեւէ մեկի բացակայությամբ (դափավարության կողմերի մրցակցության եւ հավասարության սկզբունքի խախտում), վճիռը ստորագրել է ոչ այն դափավորը, որը կայացրել է այն, վճիռը կայացրել է ոչ այն դափավորը, որը մտնում է գործը քննող դափարանի կազմի մեջ, գործից բացակայում է դափական նիստի արձանագրությունը,

- ՏՏ քաղաքացիական դափավարության օրենսգրքի 204.32-րդ հոդվածն ամրագրում է այն դեպքերը, երբ օրինական ուժի մեջ մտած դափական ակտերը ենթակա են վերա-

նայման նոր երեւան եկած հանգամանքների հիմքով: Մասնավորապես, այդ հիմքերն են դատարանի օրինական ուժի մեջ մտնող դատավճռով հաստատված՝ վկայի ցուցմունքների կեղծ լինելը, փորձագետի եզրակացության ակնհայտ կեղծ լինելը, թարգմանչի թարգմանության ակնհայտ սխալ լինելը, փաստաթղթերի կամ իրեղեն ապացույցների կեղծված լինելը, գործին մասնակցող անձանց, նրանց ներկայացուցիչների կամ դատավորի՝ գործի քննության հետ կապված հանցավոր արարք կատարած լինելը, ինչպես նաև փոխյալ վճռի կայացման համար հիմք հանդիսացած դատական ակտի, դատավճռի, վարչական կամ փրկական ինքնակառավարման մարմնի որոշման վերացումը:

Տվյալ գործով կայացված որոշման մեջ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ վերոհիշյալ հոդվածներով սահմանված բացառությունները եւ հիմքերը վերաբերում են արդար դատաքննության իրավունքի բուն էությունը խաթարող դատական սխալին կամ իրավիճակներին, եւ այդ իրավակարգավորումների հիմքում ընկած ընդհանուր փրամաբանությունը հանգում է նրան, որ արդար դատաքննության իրավունքի բուն էությունը խաթարող դատական սխալի արդյունքում կայացված դատական ակտը չի կարող իրավական ուժ ունենալ (որոշման 8-րդ կետ):

Նույն կետում սահմանադրական դատարանը գրել է, որ վիճարկվող նորմով օրենսդիրը սահմանելով դրանում նշված գործերով վերաքննության իրավունքի սահմանափակում՝ շեղվել է օրենսգրքում առկա վերոհիշյալ ընդհանուր փրամաբանությունից՝ չնախատեսելով բողոքարկման իրավունքի սահմանափակումից բացառություններ բոլոր այն դեպքերում, երբ առաջին աստիճանի դատարանը թույլ է փոխել արդար դատաքննության իրավունքի բուն էությունը խաթարող դատական սխալ:

Միաժամանակ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ նման բացառություններ սահմանելու անհրաժեշտությունը բխում է 1995թ. փետրվարի 7-ին Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի ընդունած թիվ R(95)5 հանձնարարականի՝ «Դատական վերահսկողության իրավունք» վերաբառությամբ 1-ին հոդվածի b) կետի պահանջներից, որի համաձայն՝ բացառությունները դատական վերահսկողության իրավունքից թույլատրելի են միայն այն պայմանով, որ համապատասխանեն արդարության ընդհանուր սկզբունքներին: Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է նաև, որ նման մոտեցումը համահունչ է նաև Եվրոպական դատարանի այն մոտեցումներին, որոնք ձեւավորվել են «էական վնասի» գնահատման պրակտիկայում:

ՏՏ Ազգային ժողովը սահմանադրական դատարանի 18.07.2012 թվականի ՍԴՌ-1037 որոշումն ընդունելուց հետո՝ փվյալ օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու հարցին դեռևս չի անդրադարձել:

3. «Քաղաքացի Գայանե Աշուղյանի դիմումի հիման վրա՝ Նայասրանի Նանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի եւ 380-րդ հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի՝ Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով /16.10.2012թ. ՍԴՌ-1052 որոշում/ ՏՏ սահմանադրական դատարանը որոշել է.

«2. ՏՏ քրեական դատավարության օրենսգրքի 380-րդ հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերը ճանաչել Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրության 18 եւ 19-րդ հոդվածների պահանջներին հակասող եւ անվավեր այն մասով, որով բողոք ներկայացնելու իրավունք ունեցող անձից անկախ պարճառներով բողոքի ներկայացման համար բաց թողնված ժամկետի վերականգնումը թողնվում է դատարանի հայեցողությանը եւ իրավունքի ուժով /ex jure/ չի ճանաչվում հարգելի»:

Խնդիրը կարեւորվում է նրանով, որ ՏՏ քրեական դատավարության օրենսգրքի 380-րդ հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի հետեւանքով իրավակիրառական պրակտիկայում ձեւավորվել էր մի իրավիճակ, որի պայմաններում կալանավորման, կալանքի ժամկետի երկարաձգման, բժշկական հասարայությունում անձանց տեղավորման մասին առաջին ասրյանի դատարանի որոշումների դեմ վերաքննիչ բողոք բերելու ժամկետը բաց թողնելը հարգելի համարելու միջնորդության քննումը եւ լուծումը, ինչպես նաեւ նշված միջնորդությունը մերժելու մասին առաջին ասրյանի դատարանի որոշման դեմ բերված վերաքննիչ բողոքի քննումը եւ լուծումը թողնվում էր համապատասխանաբար՝ առաջին ասրյանի դատարանի եւ Վերաքննիչ դատարանի հայեցողությանն այն դեպքում, երբ նշված որոշումների բողոքարկման համար սահմանված են համեմատաբար սեղմ ժամկետներ՝ 5, 10, 15 օր, որոնք հաշվվում են որոշման հրապարակման պահից, իսկ վերը նշված 15-օրյա ժամկետի համար ընդհանրապես սահմանված չէ ժամկետը հաշվելու պահը: Ընդ որում, պրակտիկայում որոշումների հրապարակման պահից մինչեւ հասցեատիրոջ կողմից դրանք սրանալու պահն անցնում էր որոշակի ժամանակահատված, եւ որոշման հասցեատերը դատական ակտի բողոքարկման իր իրավունքից օգտվելու հարցը չէր կարողանում լուծել, քանի որ չէր հասցնում ծանոթանալ դատական ակտում արտահայտված իրավական դիրքորոշումներ:

րին, բացահայտել դատարանի կողմից նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմերի հնարավոր խախտումները:

Այդ էր պարճառը, որ Կոնստանտինոպոլի կայսրության սահմանադրական դատարանը գրել է, որ «սպորադիկ դատարանի դատական ակտերը վերադասության կարգով բողոքարկելու եղանակով անձի դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի լիարժեք իրացումը մեծապես կախված է այն հանգամանքից, **թե որքանով է բողոքարկվող դատական ակտը հասու շահագրգիռ անձին, ողջամիտ ինչ ժամկետում նա կարող է հիմնավոր բողոք ներկայացնել իր իրավունքների դատական պաշտպանության համար**»:

Նույն որոշման 9-րդ կետում վկայակոչվել է նաև՝ ՆԱԿՏ դատարանների նախագահների խորհրդի 2000թ. դեկտեմբերի 22-ի թիվ 36 որոշման մեջ ամրագրված այն դրույթները, համաձայն որոնց՝ բոլոր այն դեպքերում, **երբ ժամկետը բաց է թողնվել բողոք բերողի կամքից անկախ պարճառներով**, դատարանների կողմից ժամկետի բացթողումը **պետք է ճանաչել հարգելի**: Նկատի ունենալով բոլոր այն դեպքերը, երբ բողոքարկման ժամկետը ոչ համաչափ սահմանափակվել է կամ բաց է թողնվել դատարանի կողմից դատական ակտի պարճենն օրենքով նախատեսված ժամկետից ավելի ուշ կողմին **հանձնելու** պարճառով, ՆԱԿՏ սահմանադրական դատարանը գրել է, որ «մարդու սահմանադրական իրավունքների պաշտպանության առումով նշված դեպքերում բաց թողնված ժամկետն իրավունքի ուժով /ex jure/ պետք է համարվի հարգելի, ինչը կերպարվորի անձի՝ դատարանի մարտնչության եւ արդար դատաբանության իրավունքների արդյունավետ իրացումը»:

ՆԱԿՏ Ազգային ժողովը սահմանադրական դատարանի 16.10.2012 թվականի ՄԴՌ-1052 որոշումն ընդունելուց հետո՝ Կոնստանտինոպոլի փոփոխություն կատարելու հարցին դեռևս չի անդրադարձել:

4. «Քաղաքացի Նորա Էվոյանի դիմումի հիման վրա՝ Նայասպանի Նանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 412-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ Նայասպանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՆԱԿՏ սահմանադրական դատարանն իր՝ 18.12.2012թ. ՄԴՌ-1062 որոշմամբ որոշել է.

«1. ՆԱԿՏ քրեական դատավարության օրենսգրքի 412-րդ հոդվածի 1-ին մասը համապատասխանում է Նայասպանի Նանրապետության Սահմանադրությանն այնքանով, որքանով ՆԱԿՏ սահմանադրական դատարանի ՄԴՌ-1052 որոշմամբ ամրագրված իրավական դիրքորոշումներին համահունչ երաշխավորվում է օրենքով սահմանված կարգով ու

ժամկետներում դատական ակտի փրամադրումը բողոք ներկայացնելու իրավունք ունեցող անձին եւ վերջինից անկախ պատճառներով այդ ժամկետի բացթողումն իրավունքի ուժով /ex jure/ ճանաչվում է հարգելի»:

Նաշվի առնելով սույն գործով եւ քաղաքացի Գայանե Աշուղյանի դիմումի հիման վրա քննության առնված գործով բարձրացված հիմնահարցերի ըստ էության նույնակա- նությունը՝ սահմանադրական դատարանը սույն գործով կիրառելի է համարել քաղաքացի Գայանե Աշուղյանի դիմումի հիման վրա գործով կայացված ՄԴՌ-1052 որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները: Միաժամանակ, զարգացնելով իր ՄԴՌ-1052 որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ սույն գործով կայացված ՄԴՌ- 1062 որոշման 6-րդ կետում սահմանադրական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «... սահմանադրական դատարանի կողմից որպես այդպիսի երաշխիք է ճանաչվել օրենսգրքի 402-րդ հոդվածը **եւ այն էլ միայն այն դեպքում, երբ նշված հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված եռօրյա ժամկետում դատական ակտը փրամադրվի /հասանելի դարձվի/ անձին: Այսինքն, համաձայն գործող օրենսդրության՝ անձն առնվազն 27 օր ժամանակ պետք է ունենա հիմնավոր բողոք ներկայացնելու համար»:**

Վերը նշված իրավական դիրքորոշման մեջ «առնվազն 27 օր» բառակապակցության ամրագրումը պայմանավորված է նրանով, որ օրենսդիրը պարտավորեցրել է դատարաններին՝ դատական ակտերը եռօրյա ժամկետում ուղարկել հասցեատերերին: Այսինքն՝ եթե ե- ռօրյա ժամկետը ներառված է բողոքարկման համար նախատեսված մեկամսյա ժամկետի մեջ, դրանից բխում է, որ օրենսդիրը դատական ակտի բողոքարկման համար բավարար ժամանակահատված է համարել 27 օրը, եթե, իհարկե, սահմանադրական դատարանի ՄԴՌ-1052 որոշման մեջ ամրագրված իրավական դիրքորոշումների հաշվառմամբ՝ եռօրյա ժամկետում դատական ակտի հասցեատերը փաստացիորեն սրանում է դատական ակտը: Նակառակ պարագայում, երբ որ դատական ակտը հասցեատիրոջն է ուղարկվում եռօրյա ժամկետից ուշ կամ թեկուզ եռօրյա ժամկետում, սակայն հասցեատիրոջ կողմից այն փաս- տացիորեն սրացվում է եռօրյա ժամկետից ուշ, ապա փվյալ դեպքում խախտվում է իրավա- կարգավորման փրամաբանությունը, եւ հնարավոր չի լինում կանխորոշել, թե եռօրյա ժամ- կետի մեջ մտնող կոնկրետ որ օրը դատարանը կարող էր դատական ակտն ուղարկել հաս- ցեատիրոջը՝ նույն օրը, հաջորդ օրը, թե եռօրյա ժամկետի վերջին օրը: Այդ է պատճառը, որ սահմանադրական դատարանը փվյալ գործով կայացված որոշման մեջ ամրագրել է ոչ թե «27 օր», այլ «առնվազն 27 օր» բառակապակցությունը:

ՆՏ Ազգային ժողովը սահմանադրական դատարանի 18.12.2012 թվականի ՍԴՌ-1062 որոշումն ընդունելուց հետո՝ ԿՐՎԿՍ օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու հարցին դեռևս չի անդրադարձել:

5. «Քաղաքացիներ Սամվել Մնացականյանի եւ Գեորգ Գյոզալյանի դիմումների հիման վրա՝ ՆՏ դատական օրենսգրքի 111-րդ հոդվածի 6-րդ մասի, 155-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 2-րդ կետի եւ 158-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՆՏ սահմանադրական դատարանի՝ 18 դեկտեմբերի 2012թ. ՍԴՌ-1063 որոշման մեջ նախ արձանագրել է, որ քաղ. Գյոզալյանի առաջ քաշած խնդիրն ուղղակիորեն չի վերաբերում ՆՏ դատական օրենսգրքի 155-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 2-րդ կետի դրույթին, քանի որ վերջինս, եւ ընդհանրապես նշված հոդվածի ողջ 5-րդ մասը, սահմանում է կարգապահական վարույթ հարուցելու առիթները, այլ ոչ թե այդ վարույթի հարուցումը մերժելու կարգը կամ հնարավորությունը: Այսուամենայնիվ, իրավունք վերապահելով անձին իր դիմումով կարգապահական վարույթ հարուցելու առիթ փակ՝ օրենսդիրը նույնիսկ նույն հոդվածի 7-րդ մասի հիմքով (որում առանձին առիթների դեպքում նախատեսվում է պատասխանը չհիմնավորելու հնարավորություն) չի նախատեսել անձի դիմումի առիթով վարույթ չհարուցելու դեպքում նրան պարճառաբանված պատասխան չտալու իրավունք: Նակառակը, ԿՐՎԿՍ հոդվածի իրավական փրամաբանությունից բխում է անձի դիմումով վարույթ հարուցելը մերժելիս այդպիսի մերժումը պարճառաբանելու պարտականությունը: Նակառակ դեպքում այդ առիթը նույնպես կներառվեր հոդվածի 7-րդ մասում: Դատական պրակտիկայում է փորձ արվել ՆՏ դատական օրենսգրքի 155-րդ հոդվածի դրույթներին փակ այնպիսի մեկնաբանություն, որից բխեցվել է դիմողի հարցադրումը՝ վարույթ հարուցելը մերժելիս այդպիսի մերժումը պարճառաբանելու պարտականություն չնախատեսելու առնչությամբ:

ՆՏ սահմանադրական դատարանը գրել է, որ, **նախ**՝ ինքնին խնդրահարույց է ՆՏ դատական օրենսգրքի 155-րդ հոդվածի 7-րդ մասը: Այն չունի պարզաճ իրավական հիմնավորվածություն՝ այդ մասի համարեքստում վարույթի հարուցումը մերժելիս դրա պարճառների մասին հիմնավորումներ չտալու դրույթ նախատեսելու առումով: **Երկրորդ**՝ երբ օրենսգիրքը նախատեսել է, որ կարգապահական վարույթ հարուցելու առիթը նաև անձի դիմումն է, եւ այս առիթն ընդհուպ չի ներառել հիշյալ հոդվածի 7-րդ մասում, ապա այդ դիմումը չի կարող մնալ անպատասխան կամ այն մերժելու դեպքում չարվի մերժման համապատասխան հիմնավորում: Նակառակ դեպքում խախտվում է անձի՝ ՆՏ Սահմանադ-

րության 27.1-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքը, որը սահմանում է, որ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական կամ հասարակական շահերի պաշտպանության նկատառումներով իրավասու պետական եւ փեդական ինքնակառավարման մարմիններին եւ պաշտոնավար անձանց դիմումներ կամ առաջարկություններ ներկայացնելու եւ ողջամիտ ժամկետում պարզաճ պատասխան ստանալու իրավունք»։ **Իրավական պրակտիկան պետք է անվերապահորեն հիմք ընդունի անձի՝ ողջամիտ ժամկետում պարզաճ պատասխան ստանալու սահմանադրական իրավունքի ապահովման անհրաժեշտությունը՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք**։ Սահմանադրական դատարանը գրել է, որ սահմանադրորեն ամրագրված «պարզաճ պատասխան» եզրույթը չի ենթադրում միայն պատասխանի ձեւը կամ առկայությունն ընդհանրապես։ Այն բովանդակային առումով նշանակում է, որ պատասխանը պետք է լինի իրավաչափ ու անհրաժեշտ հիմնավորումներով։ Իրավական պետությունում այս պահանջը չի կարող շրջանցել որեւէ իրավասու պետական եւ փեդական ինքնակառավարման մարմին կամ պաշտոնավար անձ, այդ թվում՝ արդարադատության խորհրդի կարգապահական հանձնաժողովը։ **Սահմանադրական հիշյալ պահանջը չկատարելն արդարացնող ցանկացած պարճառաբանություն, այդ թվում՝ օրենքին կատարվող հղում, անհիմն է, քանի որ ՏՏ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Պետությունը սահմանափակված է մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքներով եւ ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք»**։

Դիմողների կողմից բարձրացված մյուս հիմնահարցերի առնչությամբ սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարել բացահայտել.

- արդարադատության խորհրդի սահմանադրաիրավական կարգավիճակը,
- ՏՏ դատական օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված՝ «գործում է որպես դատարան» եզրույթի սահմանադրաիրավական բովանդակությունը.
- որպես դատարան գործելիս արդարադատության խորհրդի որոշումների վերջնական, բողոքարկման ոչ ենթակա լինելու իրավաչափությունը՝ դատարանի մատչելիության եւ արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքների իրացումն ապահովելու համարեքսպում:

ՏՏ սահմանադրական դատարանը նախ արձանագրել է, որ թե՛ դիմողների եւ թե՛ պատասխանողի մոտ քննության առարկա հիմնահարցին առնչվող որոշ անհստակություններ պայմանավորված են իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի սահմանադրական մակարդակում իրացման խնդիրներով, ՏՏ Սահմանադրության կառուցվածքը միասնական մոտեցում չի դրսևորել իշխանությունների գործառնական կամ կառուցա-

կարգային փարանջարման հարցում: Այն դեպքում, երբ օրենսդիր եւ գործադիր իշխանությունները ներկայացված են որպես կառուցակարգային ինստիտուտներ, ապա դարական իշխանությունն առանձնացվել է իր գործառնական դերով: Այսուհանդերձ, սահմանադրորեն դարական իշխանության համակարգում ՏՏ արդարադարության խորհուրդը դիպվում է որպես **այդ համակարգի գործառնական արդյունավետությունն ապահովելու հարցում իր սահմանադրական հարակ գործառույթներն ունեցող ու անկախ գործող ենթահամակարգ:**

ՏՏ սահմանադրական դարարանը գրել է, որ 2005թ. սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում Տայասարանում զգալի չափով ամրապնդվել են արդարադարության խորհրդի անկախության գործառնական ու կառուցակարգային երաշխիքները, չնայած այս հարցում որոշ հիմնախնդիրներ սահմանադրական մակարդակում հեարագա լուծումների անհրաժեշտություն ունեն:

Սահմանադրական ներկա իրավակարգավորումները լրացվել են նաեւ արդարադարության խորհրդի գործունեության ընթացակարգային օրենսդրական լուծումներով, ինչի հիմքում դրվել են հարցերի քննարկման դարավարական մոտեցումները, մասնավորապես, վարչական դարավարության կանոնակարգերը՝ այնքանով, որքանով դրանք կիրառելի են արդարադարության խորհրդի սահմանադրական գործառույթների արդյունավետ իրականացման համար:

Էական է նաեւ այն հանգամանքը, որ ՏՏ Սահմանադրությունն արդարադարության խորհրդի գործառույթները դասակարգում է երկու խմբի՝ միջանկյալ եւ վերջնական լուծում արվող գործառույթների: Տամաձայն ՏՏ Սահմանադրության 95-րդ հոդվածի՝ վերջնական լուծում բովանդակող գործառույթը միայն դարավորներին կարգապահական պարասխանարվության ենթարկելն է: Մյուս բոլոր դեպքերում արդարադարության խորհուրդը ՏՏ Նախագահի լուծման ենթակա հարցերի վերաբերյալ արալիս է առաջարկություններ կամ ներկայացնում է եզրակացություն: Ինչ վերաբերում է դարավորի լրագորությունների դարարեցման մասին ՏՏ Նախագահին առաջարկ ներկայացնելուն, ապա **իր բնույթով պաշտոնանկության այս ընթացակարգը ենթադրում է հարցի քննարկման երեք փուլ՝ վարույթ հարուցող սուբյեկտ, արդարադարության խորհուրդ, Տանրապետության Նախագահ:** Նրանցից յուրաքանչյուրը կոչված է բացահայտելու իրավական ճշմարտությունը եւ արդարադարության համակարգի արդյունավետ գործունեության շահերից ելնելով՝ օրենքով նախարեակված առիթի ու հիմքերի շրջանակներում, սահմանված կարգով վերաբերմունք արարահայտել դարավորի կողմից իր պաշտոնական պարարականություն-

ների պատշաճ կատարման վերաբերյալ: Մեթոդաբանական նշանակության կարեւոր հանգամանքն այն է, որ առավելապես գործող դատավորներից ու նաեւ գիտնական իրավաբաններից կազմված այդ մարմինը սահմանադրական իր իրավասության շրջանակներում ու օրենքով սահմանված հիմքերի առկայության պայմաններում **գնահատում է, թե իր իսկ կողմից դատավորի պարտականությունների համար լիազորված պաշտոնատար անձը որքանով է հավատարիմ իր երդմանը եւ ինչպես է կատարում պաշտոնական պարտականությունները:**

Սահմանադրական դատարանը գրել է, որ այս համակարգն ամբողջական է՝ իր գործառույթների կատարումը ներհամակարգային կայունության ու արդյունավետության ապահովման փեսանկյունից երաշխավորելու հարցում: **Այն դուրս չի գալիս դատավորի պաշտոնական պարտականությունների կատարումը, նրա ծառայողական պիտանելիությունը գնահատելու սահմանադրական գործառույթի իրականացման շրջանակներից, ինչն այս մարմնի բացառիկ իրավասությունն է:** Այս հարցում դատարաններին վերահսկողական լիազորություն վերապահելը կիմաստագրվեր արդարադատության խորհրդի գոյությունն ընդհանրապես՝ որպես դատական իշխանության համակարգում ինքնուրույն ու սահմանադրորեն բացառապես իրեն վերապահված իրավասություն իրականացնող անկախ մարմնի:

Ինչ վերաբերում է ՏՏ դատական օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի՝ ԿՎԿ գործով վիճարկվող 1-ին մասի այն սահմանմանը, համաձայն որի՝ դատավորին կարգապահական պարասխանաարվության ենթարկելու հարցերը քննելիս արդարադատության խորհուրդը գործում է որպես դատարան, ապա սահմանադրական դատարանը գրել է, որ «գործում է որպես դատարան» եզրույթի առնչությամբ նկատի պետք է ունենալ **արդարադատության խորհրդի գործունեության կարգը, այլ ոչ թե նրա՝ որպես արդարադատություն իրականացնող դատարանի գործառնական դերը:** Վերջինս փաստվում է նաեւ ՏՏ դատական օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 1-ին մասում անմիջապես հաջորդող այն կանոնակարգմամբ, համաձայն որի՝ «Որպես դատարան գործելիս Արդարադատության խորհրդում գործերի քննության կարգի նկատմամբ կիրառվում են Նայաստանի Նանրապետության վարչական դատավարական օրենսգրքի նորմերն այնքանով, որքանով դրանք իրենց էությանը կիրառելի են Արդարադատության խորհրդում գործի քննության նկատմամբ եւ չեն հակասում սույն օրենսգրքի նորմերին»:

Միաժամանակ, ՏՏ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ օրենսդրական զարգացումները, ելնելով նաեւ սույն որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիր-

քորոշումներից, կարող են առավել հստակ դարձնել «գործում է որպես դավարան» եզրույթը՝ նկատի ունենալով, որ որպես անկախ մարմին, որի գործառույթները կանխորոշված են սահմանադրական մակարդակով, դավալորի պաշտոնական պարտականության կատարմանն առնչվող հարցերը քննության առնելիս նրա իսկ իրավունքների պաշտպանության երաշխիքներից ելնելով **արդարադատության խորհուրդը գործում է հարցի քննարկման դավարանին բնորոշ ընթացակարգով: Օրենսդիրը կարող է նաև քննության առարկա դարձնել այդ մարմնի գործունեության առանձին կանոնակարգման խնդիրը՝ ուշադրություն դարձնելով վերջինիս սահմանադրական գործառույթներին ներդաշնակ հարցերի քննարկման կանոնակարգային լուծումներին՝ նկատի ունենալով, որ արդարադատության խորհրդի որոշումները դատական կարգով բողոքարկելի չեն: Էական է նաև կարգապահական հանձնաժողովի եւ արդարադատության խորհրդի հայեցողության սահմանների օրենսդրական առավել հստակեցումը:**

ՆՏ սահմանադրական դավարանը հանգել է այն հետետությանը, որ դավալորին կարգապահական պարասխանավության ենթարկելու վերաբերյալ արդարադատության խորհրդի որոշումների դատական կարգով բողոքարկման հնարավորություն չնախատեսելը բխում է առկա սահմանադրական իրավակարգավորումների փրամաբանությունից: Այն չի խախտում իր կամքի ազատ արտահայտմամբ ու հատուկ երդմամբ պաշտոնական պարտականություններ իրականացնող դավալորի իրավունքները՝ այդ պարտականությունների կատարման համար նրան երաշխավորած մարմնի կողմից դրանց պարշաճ կատարումը գնահատելու առումով՝ հաշվի առնելով արդարադատության խորհրդի ձեւավորման, նրա բացառիկ սահմանադրական լիազորությունների, գործունեության սկզբունքների եւ աստիճանակարգված ընթացակարգերի արդյունավետ իրացման համար նախատեսված օրենսդրական երաշխիքների առկայությունը:

ՆՆ Ազգային ժողովը սահմանադրական դավարանի 18.12.2012 թվականի ՄԴՌ-1063 որոշումն ընդունելուց հետո՝ փվյալ օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու հարցին դեռեւս չի անդրադարձել:

Մի շարք անհատական դիմումների հիման վրա քննված գործերով սահմանադրական դավարանն օրենքների վիճարկվող նորմերը ճանաչել է Սահմանադրությանը համապարասխանող՝ փվյալ որոշման պարճառաբանական կամ եզրափակիչ մասերում ամրագրված իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում կամ փվյալ որոշմամբ արճանագրել է նաեւ իրավասու մարմինների այնպիսի գորճողություններ ու դրանց նպաստող՝

օրենսդրական բացեր, որոնք խոչընդոտում են անձանց սահմանադրական իրավունքների լիարժեք երաշխավորմանն ու ապահովմանը: 25.02.2011թ. ՄԴՌ-943 որոշման 11-րդ կետում ՆՏ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ օբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանության տեսանկյունից որեւէ իրավանորմ չի կարող մեկնաբանվել ու կիրառվել՝ շրջանցելով սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները: Սահմանադրական դատարանը կարելի է համարում, որ պետական իշխանության եւ տեղական ինքնակառավարման մարմիններն անհրաժեշտ ուշադրություն դարձնեն նաեւ այդ հանգամանքին:

Մասնավորապես.

ա/ «Քաղաքացի Շավարշ Մկրտչյանի եւ այլոց դիմումի հիման վրա՝ Նայաստանի Նանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՆՏ սահմանադրական դատարանն իր՝ 24.02.2012թ. ՄԴՌ-1009 որոշմամբ որոշել է.

«1. ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի 3-րդ մասը համապատասխանում է ՆՏ Սահմանադրությանը՝ այդ մասի առաջին նախադասության դրույթների սահմանադրաիրավական այն բովանդակությամբ, համաձայն որի՝ համապետ սեփականության մասնակիցներից յուրաքանչյուրն իրավունք ունի կնքել ընդհանուր գույքը փնտրելու գործարքներ, եթե այլ բան նախատեսված չէ նրանց համաձայնությամբ՝ նկատի ունենալով, որ ներքոհիշյալ դեպքերում առանձին մասնակցի կողմից գույքի փնտրման գործարք կնքելիս անհրաժեշտ է բոլոր համասեփականատերերի պոզիտիվ համաձայնությունը, ինչը կփաստի գործարք կնքող մասնակցի մոտ անհրաժեշտ լիազորության առկայությունը: Այդ դեպքերն են.

ա/ երբ համասեփականատերերի իրավունքները պետական գրանցում են ստացել եւ սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականում հստակ նշված է, որ գույքը պատկանում է կոնկրետ սեփականատերերի՝ համասեփականության իրավունքով,

բ/ երբ «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՆՏ օրենքի 18-րդ հոդվածով նախատեսված կարգով ու դեպքերում գույքի նկատմամբ իրավունքները եւ սահմանափակումները ծագում են օրենքի հիման վրա եւ ունեն իրավաբանական ուժ՝ անկախ պետական գրանցումից»:

Խնդիրը կարելի է համարել, որ ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի 3-րդ մասի հետեւանքով իրավակիրառական պրակտիկայում ձեւավորվել էր մի

իրավիճակ, որի պայմաններում իրավաչափ էր համարվում համարել սեփականության մասնակիցներից ցանկացածի կողմից առանց մյուս համասեփականատերերի իմացության կամ համաձայնության, անգամ նրանց կամքին հակառակ համարել սեփականությունն օտարելու գործարք կնքելը: Եվ դրա պատճառը ՆՆ վճռաբեկ դատարանի 18.09.2009 թվականի թիվ ԵԱԶԴ/0275/02/08 գործով արտահայտված իրավական դիրքորոշումն է առ այն, որ ՆՆ քաղաքացիական օրենսգրքի 198-րդ հոդվածով նախատեսված ընդհանուր համարել սեփականության գույքը փնտրելու դեպքում գործում է **համասեփականատերերի համաձայնության եւ դրա փնտրման իրավունքի առկայության կանխավարկածը:**

Տվյալ գործով կայացված որոշման պատճառաբանական մասում սահմանադրական դատարանը, հիմք ընդունելով ՆՆ Սահմանադրության 31-րդ հոդվածով սահմանված՝ սեփականատիրոջ հայեցողությունը, դրա բովանդակային փարր հանդիսացող՝ քաղաքացիա-իրավական հարաբերությունների մասնակիցների կամքի ինքնավարությունը եւ գույքային ինքնուրույնությունը, ինչպես նաեւ ՆՆ քաղաքացիական օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի վիճարկվող նորմը դիտարկելով ողջ 198-րդ հոդվածի համադրության մեջ, արձանագրել է, որ վերոնշյալ սահմանադրաիրավական պահանջներից ելնելով է, որ օրենսդիրը ՆՆ քաղաքացիական օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի թե՛ 1-ին, թե՛ 2-րդ եւ թե՛ 3-րդ մասերում սեփականության իրավունքի իրավակարգավորման հիմքում **դրել է համարել սեփականության մասնակիցների կամաարտահայտությունը՝ նրանց համաձայնության առկայությունը:** Տիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ սահմանադրական դատարանը գրել է, որ «համարել սեփականության մասնակիցներից յուրաքանչյուրն իրավունք ունի կնքել ընդհանուր գույքը փնտրելու գործարքներ (եթե նրանց համաձայնությամբ այլ բան նախատեսված չէ) **բոլոր համասեփականատերերի կողմից իրենց հայեցողության իրացման արդյունքում փրված պոզիտիվ (կոնկրետ, առարկայական) համաձայնության առկայության պայմաններում...**» (որոշման 7-րդ կետ),

բ/ «Քաղաքացի Շավարշ Մկրտչյանի եւ այլոց դիմումի հիման վրա՝ ՆՆ վարչական դատարարության օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով *11 սայրիլի 2012թ. ՄԴՈ-1020 որոշմամբ* ՆՆ սահմանադրական դատարանը ՆՆ վարչական դատարարության օրենսգրքի վիճարկվող՝ 138-րդ հոդվածը ճանաչել է Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանող: Միաժամանակ, դատարանն արձանագրել է օրենսդրական բացի առկայությունը, որը կապված է գրավոր ընթացակարգով

դարավարության հստակ կարգի բացակայության հետ: Նաշվի առնելով այս հանգամանքը՝ սահմանադրական դատարանը սույն որոշման պարճառաբանական մասում կարելու է այդպիսի օրենսդրական բացի հաղթահարումն օրենսդիր մարմնի կողմից:

«11. Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում նաև գրավոր սկզբունքով քննվող գործերով դարավարության մասնակիցների իրավունքների երաշխավորման խնդիրը դիտարկել այդ իրավունքների իրականացման առանձնահատկությունների եւ դատական հայեցողության շրջանակներում դրանց դրսեւորման հնարավորությունների համարեքսպում, նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ, ի փարբերություն բանավոր ընթացակարգի (օրենսգրքի 16-րդ գլուխ), ինչպես նաև ՆՏ սահմանադրական արդարադատական պրակտիկայի, ՆՏ վարչական դարավարության օրենսգրքում որոշակիացված եւ համակարգված չեն գրավոր քննության կանոնները: Դրանց բացակայությունը, թեև սահմանադրականության խնդիր անմիջականորեն չի առաջացնում, սակայն անձանց իրավունքների, ինչպես նաև արդար եւ հրապարակային դատաքննության երաշխավորմանն արգելք կարող է հանդիսանալ: Այդպիսի քննության շրջանակներում անձանց՝ օրենսգրքով երաշխավորված դարավարական իրավունքների իրականացման իրավական հնարավոր (հստակ կանխատեսելի) միջոցներն անորոշ են եւ կարող են ըստ էության լուծվել դատարանի բացարձակ հայեցողության շրջանակներում:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՆՏ վարչական դարավարությունում առկա է իրավակարգավորման բաց՝ կապված գրավոր ընթացակարգով դարավարության հստակ կարգի բացակայության հետ: Այդ բացի հաղթահարումն օրենսդիր մարմնի իրավասության հարցն է, որը կարող է իրացվել ՆՏ վարչական դարավարության օրենսգրքում գրավոր ընթացակարգի կանոններ նախատեսելով, այդ թվում՝

- գրավոր քննության նախապատրաստման եւ անցկացման կարգը,
- դարավարության մասնակիցների՝ ՆՏ վարչական դարավարության օրենսգրքով վերապահված իրավունքների իրացման կարգը /կապված **դատաքննության ողջ ընթացքում** գրավոր ապացույցների, լրացուցիչ նյութերի, բացաբրությունների, փաստարկների (հակափաստարկների), միջնորդությունների եւ դրանց ներկայացման ժամկետների ու դարավարական այլ գործողությունների կատարման հետ/,
- գրավոր քննության շրջանակներում դատական միջանկյալ ակտերի կայացման կարգը,

- գրավոր դադաքննության ընթացքում դադարանի անհրաժեշտ գործողությունների շրջանակը /կապված՝ մի կողմից, մասնակիցների, մյուս կողմից՝ մասնակիցների եւ դադարանի միջեւ փաստաթղթաշրջանառության կազմակերպման ու կարգի (ժամկետների) հետ/,
- գրավոր քննության ընթացքի արձանագրման եւ դրան ծանոթանալու կարգը,
- գրավոր ընթացակարգով քննության արդյունքում գործով ըստ էության որոշման կայացման եւ հրապարակման կարգը:

Ներկայումս, ելնելով վիճարկվող նորմերի եւ դրանց հետ համակարգային առումով փոխկապակցված այլ նորմերի սահմանադրաիրավական բովանդակությունից, համադրելով ՏՏ վարչական արդարադատության բնագավառում գրավոր քննության ընթացակարգի ընդհանուր իրավակարգավորումն արդար եւ հրապարակային դադաքննության իրավունքի ու դրա երաշխավորման ընթացակարգային ձևերի կիրառման միջազգային իրավական պրակտիկայում ամրագրված սկզբունքներին ու մոտեցումներին, ինչպես նաեւ ՏՏ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի նորմատիվ ընդհանուր բովանդակության հետ, միաժամանակ անհրաժեշտ համարելով օրենսդիր մարմնի կողմից ՏՏ վարչական դատարարությունում առկա բացի լուծումը՝ սահմանադրական դադարանը գտնում է, որ ՏՏ վարչական դատարարության օրենսգրքի 138-րդ հոդվածն ինքնին սահմանադրականության խնդիր չի կարող հարուցել»:

ՍԴՌ-1020 որոշման մեջ արձանագրված օրենսդրական բացի հաղթահարման հետ կապված՝ որոշման ընդունման օրվանից մինչ օրս ՏՏ վարչական դատարարության օրենսգրքում համարժեք փոփոխություններ չեն կատարվել: Վարչական դատարարության օրենսգրքի մեջ փոփոխություն է կատարվել 11.09.2012թ. ՏՏ-175-Ն օրենքով, որով գրավոր ընթացակարգի իրացման հետ կապված օրենսդրական բացի հաղթահարման վերաբերյալ իրավակարգավորումներ նախատեսված չեն: ԱԺ-ում այդ կապակցությամբ շրջանառության մեջ դրված օրենսդրական նախագիծ եւս առկա չէ: Շրջանառության մեջ են գտնվում ՏՏ վարչական դատարարության օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին թիվ Կ-130²-23.10.2012-ՊԻ-010/0 /12.10.2012թ./ եւ թիվ Կ-047³-22.08.2012-ԳԿ-010/0 /21.08.2012թ./ նախագծերը, որոնցում եւս անդրադարձ կատարված չէ ՍԴՌ-1020 որոշման մեջ բարձրացված հարցերին,

զ/ «Զաղաքացի Գալուստ Ծիրինյանի դիմումի հիման վրա՝ Նայաստանի Նանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի՝ Նայաստանի Նանրապետության

Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՏՏ սահմանադրական դատարանն իր՝ 18.07.2012թ. ՄԴՈ-1038 որոշմամբ որոշել է.

«2. ՏՏ աշխատանքային օրենսգրքի 14-րդ եւ 102-րդ հոդվածների, ՏՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 4-րդ մասի, 298-րդ հոդվածի 1-ին մասի, ինչպես նաեւ Նախարանի Նանրապետության սրանձնած միջազգային պարտավորությունների համադրված վերլուծությունից բխում է, որ ՏՏ աշխատանքային օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի սահմանադրաիրավական բովանդակությունը սույն գործի շրջանակներում այդ նորմի կիրառման պահին չի բացառել աշխատանքային պայմանագրի բացակայության պայմաններում, սակայն համապատասխան ապացույցների առկայության դեպքում աշխատողի՝ իր փաստացի կատարած աշխատանքի դիմաց համարժեք հատուցում ստանալու իրավունքի դատական պաշտպանության հնարավորությունը»:

Խնդիրը կարելուքովում է նրանով, որ ՏՏ աշխատանքային օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի հետեւանքով իրավակիրառական պրակտիկայում ձեւավորվել էր մի իրավիճակ, որի պայմաններում բացառվում էր փաստացի կատարած աշխատանքի դիմաց աշխատավարձ ստանալու կամ փաստացի կատարած աշխատանքի դիմաց աշխատավարձի գումարի՝ դատական կարգով բռնագանձման պահանջ ներկայացնելու իրավունքը: Նման իրավիճակը հետեւանք է նրա, որ ՏՏ աշխատանքային օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի՝ սեփական մեկնաբանության հիման վրա իրավակիրառողներն աշխատանքային իրավահարաբերությունների առկայության փաստը հաստատող միակ ապացույցը ճանաչում էին աշխատանքային պայմանագիրը՝ անտեսելով փոխառված անձի փոխառ գործարարի մոտ փաստացիորեն կատարած աշխատանքի եւ, հետեւաբար՝ փաստական աշխատանքային հարաբերությունների առկայության փաստը:

Տվյալ գործով կայացված որոշմամբ, հաշվի առնելով ՏՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 4-րդ մասի այն իրավակարգավորումը, ըստ որի՝ աշխատանքային հարաբերությունները կարգավորվում են քաղաքացիական օրենսդրությամբ եւ այլ իրավական ակտերով, եթե այլ բան նախատեսված չէ աշխատանքային օրենսդրությամբ, սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարել վիճարկվող դրույթը դիտարկել ինչպես ՏՏ աշխատանքային օրենսգրքի՝ վիճարկվող դրույթի հետ համակարգային փոխկապակցվածության մեջ գրնվող դրույթների, այնպես էլ ՏՏ քաղաքացիական օրենսգրքի՝ պայմանագրային իրավունքին առնչվող համապատասխան դրույթների հետ համակցության մեջ:

Այդ կապակցությամբ, հղում կատարելով ՏՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 298-րդ հոդվածի 1-ին կետին, ՏՏ աշխատանքային եւ քաղաքացիական օրենսգրքերի վերաբերելի նորմերի համադրված վերլուծության արդյունքում սահմանադրական դատարանը գրել է, որ. «ՏՏ աշխատանքային օրենսգրքի վիճարկվող նորմը, որպես աշխատանքային իրավահարաբերությունների ծագման միակ հիմք սահմանելով աշխատանքային պայմանագիրը, չի բացառում գրավոր աշխատանքային պայմանագրի բացակայության պայմաններում աշխատանքային հարաբերություններից բխող աշխատանքային պարտականությունների փաստացի կատարման առկայության ապացուցման դեպքում անձի իրավունքների, այդ թվում՝ փաստացի կատարված աշխատանքի դիմաց վարձավորության պահանջի իրավունքի, արդյունավետ պաշտպանության հնարավորությունը» (որոշման 7-րդ կետ):

Միաժամանակ, փվյալ գործով կայացված որոշման 8-րդ կետում սահմանադրական դատարանը հարկ է համարել արձանագրել, որ ՏՏ վճռաբեկ դատարանը դեռեւս 2007թ. դեկտեմբերի 25-ի թիվ 3-1848/ՎԴ/ քաղաքացիական գործով ընդունված որոշմամբ հստակ իրավական դիրքորոշումներ է արտահայտել աշխատանքային պայմանագրի հասարակ գրավոր ձեւը չպահպանելու իրավական հետեւանքների, մասնավորապես, օրենքով սահմանված կարգով կնքված գրավոր աշխատանքային պայմանագրի բացակայության պայմաններում փաստացի աշխատանքային հարաբերությունների առկայությունն այլ ապացույցներով հիմնավորելու հնարավորության առնչությամբ: Նշված որոշման մեջ ՏՏ վճռաբեկ դատարանը խնդրո առարկայի վերաբերյալ, մասնավորապես, նշել է. «...դեկավարվելով ՏՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 4-րդ մասով՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն քաղաքացիական գործի նկատմամբ կիրառելի են գործարքի ձեւին վերաբերող ՏՏ քաղաքացիական օրենսգրքի դրույթները ...»:

Արդյունքում՝ սահմանադրական դատարանը հարկ է համարել նաեւ արձանագրել, որ դիմողի վերաբերյալ գործով ՏՏ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի ԵԿԴ/2228/02/10 քաղաքացիական գործով արտահայտած այն դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ գրավոր աշխատանքային պայմանագրի բացակայությունն իր աշխատանքային պարտականությունների կատարմանը փաստացիորեն անցած անձին գրկում է ի հիմնավորումն փաստացի աշխատանքային հարաբերությունների առկայության այլ ապացույցի հիման վրա իր իրավունքների պաշտպանությունից, այդ թվում՝ դատական պաշտպանության հնարավորությունից, շեղում է ՏՏ վճռաբեկ դատարանի հիշյալ որոշման իրավական դիրքորոշումից,

դ/ «Քաղաքացի Արփակ Ղազարյանի դիմումի հիման վրա՝ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ Նայասփանի Նանրապետության օրենսգրքի 169.8-րդ հոդվածի՝ Նայասփանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով *19 սեպտեմբերի 2012թ. ՍԴՈ-1048* որոշմամբ ՆՏ սահմանադրական դատարանը Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՆՏ օրենսգրքի 169.8-րդ հոդվածը ճանաչել է Նայասփանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանող: Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանն իր որոշման մեջ կրկին ընդգծել է. «...Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՆՏ նոր օրենսգրքի ընդունման, խորհրդային իրավակարգավորումների հարվածական փոփոխությունների ոչ նպատակահարմարության եւ առկա իրավակարգավորման շրջանակների հարակեցման անհրաժեշտությունը՝ ելնելով **միջազգային ժամանակակից փորձի ուսումնասիրման արդյունքներից**: Մասնավորապես, դա վերաբերում է իրավակարգավորումների հայեցակարգային ամբողջականության եւ միասնականության երաշխավորմանը, վարչաիրավական հարաբերություններում իրավասուբյեկտության շրջանակների որոշակիացմանը, իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ենթարկելու խնդրի համակարգային կանոնակարգմանը, վարչական պատասխանատվության՝ իրավական պատասխանատվության այլ տեսակներից (քաղաքացիական, քրեական) սահմանազատելու իրավական չափանիշների առավել հստակեցմանը եւ մի շարք այլ սկզբունքային՝ հայեցակարգային նշանակության հարցերին»:

Սույն որոշման ընդունման օրվանից ի վեր Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՆՏ օրենսգրքում դեռեւս փոփոխություններ տեղի չեն ունեցել: Շրջանառության մեջ են դրվել Պ-175⁵-11.12.2012-ԱՄ-010/0 /2012թ. դեկտեմբերի 11-ին/, Կ-150-21.11.2012-ԳԲ-010/0/2012թ. նոյեմբերի 20-ին/ եւ Կ-135⁴-01.11.2012-ՊԱ-010/0 /2012թ. հոկտեմբերի 31-ին/ նախագծերը, որոնք գործող օրենսգրքում հայեցակարգային փոփոխություններ չեն նախատեսում: Բացի դրանից, ՆՏ վարչական իրավախախտումների մասին օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին Կ-148³-15.11.2012-ՏՏ-010/2 նախագիծն ընդունվել է երկրորդ ընթերցմամբ եւ ամբողջությամբ 2012թ. դեկտեմբերի 6-ին, Կ-115-12.10.2012-ՏՏ-010/1 օրինագիծն ընդունվել է երկրորդ ընթերցմամբ սույն թվականի դեկտեմբերի 19-ին, սակայն վերջինները եւս ՆՏ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքում հայեցակարգային փոփոխություններ չեն նախատեսում,

ե/ «Զաղաքացի Գայանե Աշուղյանի դիմումի հիման վրա՝ Նայասպանի Նանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի եւ 380-րդ հոդվածի 1-ին եւ 2-րդ մասերի՝ Նայասպանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՆՏ սահմանադրական դատարանն իր՝ 16.10.2012թ. ՄԴՈ-1052 որոշմամբ, ինչպես նշվեց, որոշել է.

«1. ՆՏ քրեական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետը համապատասխանում է Նայասպանի Նանրապետության Սահմանադրությանն այնքանով, որքանով երաշխավորվում է օրենքով սահմանված կարգով ու ժամկետներում դատական ակտի **տրամադրումը** բողոք ներկայացնելու իրավունք ունեցող անձին եւ վերջինից անկախ պատճառներով այդ ժամկետի բացթողումն իրավունքի ուժով /ex jure/ ճանաչվում է հարգելի:

...

3. Սույն գործով վեճի առարկա հոդվածների հետ համակարգային առումով փոխկապակցված՝ ՆՏ քրեական դատավարության օրենսգրքի 402-րդ հոդվածի դրույթները համապատասխանում են Նայասպանի Նանրապետության Սահմանադրությանն այնքանով, որքանով հոդվածի 2-րդ մասի **«ուղարկվում է»** եզրույթը երաշխավորում է այդ ժամկետում դատարանի **ամբողջական ակտի տրամադրումը /հասանելիությունը/** օրենքով նախատեսված սուբյեկտներին»:

Խնդրի կարեւորության մասին արդեն իսկ նշվել է: Ինչ վերաբերում է վերը նշված իրավական դիրքորոշումներին, ապա դրանցում «այնքանով, որքանով» բառակապակցության ամրագրմամբ, հաշվի առնելով նաեւ փյույթ գործով կայացված որոշման պատճառաբանական մասում ամրագրված իրավական դիրքորոշումները, սահմանադրական դատարանն ուղղորդել է իրավակիրառողին ՆՏ քրեական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի եւ 402-րդ հոդվածի դրույթներն ընկալել եւ կիրառել հետեւյալ կերպ. դատական ակտի բողոքարկման ժամկետը պետք է հաշվվի այն պահից, որ պահից որ փյույթ դատական ակտը **տրամադրվել /հասանելի է դարձել/** դատական ակտի հասցեատիրոջը, հակառակ պարագայում, այն է՝ դատական ակտն ավելի ուշ սրանալու դեպքում, դատական ակտի բողոքարկման համար սահմանված ժամկետի բացթողումը պետք է համարվի որպես փյույթ դատական ակտի հասցեատիրոջ կամքից անկախ պատճառներով բացթողում, եւ որն իրավունքի ուժով /ex jure/, այլ ոչ թե դատարանի հայեցողությամբ, պետք է ճանաչվի հարգելի: Այսինքն՝ ՆՏ քրեական դատավարության օրենս-

գրքի 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի եւ 402-րդ հոդվածի դրույթները համապատասխանում են ՏՏ Սահմանադրությանը միայն վերը նշված բովանդակությամբ:

ՏՏ Ազգային ժողովի կողմից հիշյալ իրավական դիրքորոշումների օրենսդրական իրացման ուղղությամբ դեռեւս կոնկրետ քայլեր չեն ձեռնարկվել:

Ընտրական վեճերի հետ կապված գործերի քննության արդյունքներով ՏՏ սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում կրկին անդրադառնալ ընտրական իրավունքի դատական պաշտպանության սահմանադրաիրավական առանձնահատկություններին, նկատի ունենալով պրակտիկայում առկա ոչ հստակ պարկերացումները եւ ընտրական գործընթացներին մասնակից իրավասուբյեկտների կողմից իրենց իրավունքների ոչ պարզաճ իրացման վիճակը:

Ընտրական գործընթացների իրավակարգավորման վերջին փուլների փոփոխությունները Նայաստանում վերաբերում են նաեւ ընտրական իրավունքի դատական պաշտպանությանը: Առաջին հերթին նկատի պետք է ունենալ 2005թ. սահմանադրական փոփոխությունները, երբ, մասնավորապես, վերանայվեց Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, համաձայն որի՝ սահմանադրական դատարանը լուծում էր Նանրապետության Նախագահի եւ պարզամավորների **ընտրությունների արդյունքների հետ կապված վեճերը**: Գործող Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3.1-րդ կետում ամրագրվեց նոր դրույթ, համաձայն որի՝ սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված կարգով լուծում է Նանրապետության Նախագահի եւ պարզամավորների ընտրությունների արդյունքներով **ընդունված որոշումների հետ կապված վեճերը**: Ձեւավորվեց ընտրական իրավունքի դատական պաշտպանության նոր համակարգ: Այս հարցում կարեւոր դերակատարություն վերապահվեց 2008 թվականից Նայաստանի Նանրապետությունում գործող վարչական դատարանին: Ընդ որում, 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին ընդունված ՏՏ վարչական դատարարության օրենսգրքի 145-րդ հոդվածով սահմանվեց, որ թեկնածուների ու կուսակցությունների **ընտրական** ցուցակները, ցուցակներում ընդգրկված թեկնածուներին գրանցելու, չգրանցելու, գրանցումն ուժը կորցրած կամ անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ վարչական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու մասին գործերն ըստ էության քննում եւ **լուծում է** վարչական դատարանը **կոլեգիալ՝ 5 դատավորի կազմով**: **Նույն կարգով են քննվում նաեւ Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի նորմատիվ բնույթ ունեցող որոշումների իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերը**:

Ուշադրության է արժանի եւ այն, որ համաձայն ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի 150-րդ հոդվածի՝ ընտրական իրավունքի պաշտպանության վերաբերյալ գործերով **վարչական դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը վերջնական են, վերանայման ենթակա չեն եւ ուժի մեջ են մտնում հրապարակման պահից:**

Նկատի ունենալով ընտրական իրավունքի դատական պաշտպանության դատավարական առանձնահատկություններն ու ընդդատության հանգամանքը՝ ՏՏ ընտրական օրենսգրքի մի շարք հոդվածներ նախատեսում են, որ առանձին ընտրական վեճեր քննվում եւ լուծվում են **ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով:** Մասնավորապես, համաձայն ՏՏ ընտրական օրենսգրքի 12-րդ հոդվածի՝ «Ընտրողների ցուցակներում անճշտությունների վերացման եւ ցուցակում լրացում կատարելու վերաբերյալ վեճերը **լուծվում են Տայասրանի Տանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով եւ ժամկետներում:**» Ընտրողների ցուցակների ճշգրտման վերաբերյալ գործերը վարչական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով քննում են պարասխանողի գրավելու վայրի ընդհանուր իրավասության առաջին ասյանի դատարանները /ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի 145-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ/:

ՏՏ ընտրական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածը սահմանում է՝ «Պատգամավորի թեկնածուի գրանցումը մերժելու կամ անվավեր ճանաչելու մասին ընտրատարածքային ընտրական հանձնաժողովի որոշումը կարող է վիճարկվել Տայասրանի Տանրապետության **վարչական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով եւ ժամկետներում:**» Իսկ համաձայն 112-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ «Կուսակցության, կուսակցությունների դաշինքի ընտրական ցուցակի կամ դրանում ընդգրկված թեկնածուի գրանցումը մերժելու, գրանցումն անվավեր ճանաչելու մասին կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի որոշումը կարող է վիճարկվել Տայասրանի Տանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով եւ ժամկետներում»:

Ընդ որում, ՏՏ ընտրական օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Կուսակցության, կուսակցությունների դաշինքի ընտրական ցուցակի գրանցումը դատարանի վճռի հիման վրա ուժը կորցրած է ճանաչվում, եթե խախտվել են սույն օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 8-րդ մասի կամ սույն օրենսգրքի 26-րդ հոդվածի դրույթները»: Իսկ օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 8-րդ մասը, մասնավորապես, սահմանում է, որ «Նախընտրական քարոզչության սահմանված կարգի այնպիսի խախտման դեպքում, որը կարող է էական ազդեցություն ունենալ ընտրությունների արդյունքների վրա, եթե այն կատարել է թեկնածուն,

համամասնական ընտրակարգով ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունը, կուսակցությունների դաշինքը, ապա թեկնածուին, կուսակցության, կուսակցությունների դաշինքի ընտրական ցուցակը գրանցած հանձնաժողովը դիմում է դափարան՝ թեկնածուի, կուսակցության, կուսակցության դաշինքի ընտրական ցուցակի գրանցումն ուժը կորցրած ճանաչելու համար»:

Օրենսգրքի 46-րդ հոդվածն իր հերթին սահմանում է. «Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի որոշումները, գործողությունները (անգործությունը) (բացառությամբ համապետական ընտրությունների արդյունքների վերաբերյալ որոշումների) կարող են բողոքարկվել վարչական դափարան»: Ի դեպ, նույն հոդվածի համաձայն՝ թեկնածուի, կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի) ընտրական ցուցակի, ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուի գրանցումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին **դիմում կարող է ներկայացվել մինչև քվեարկության օրը:**

Այնուհայր է, որ այսպեղ հստակեցված է ոչ միայն դափարանի իրավագործության շրջանակը, այլև շեշտված է, թե դափարանական ինչ ընթացակարգով ու ժամկետներում այդ հարցերը կարող են քննվել եւ լուծում ստանալ:

Ասվածից հետեւում է, որ ընտրական իրավունքի արդյունավետ պաշտպանության համար անհրաժեշտ է.

ա/ հստակ պարկերացնել դափարանի յուրաքանչյուր ափսոսանքի իրավագործության շրջանակները,

բ/ նկատի ունենալ, որ յուրաքանչյուր մարմին իրավասու է կարգադրել միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված է Սահմանադրությամբ կամ օրենքով,

գ/ **օրենքով սահմանված ժամկետներում եւ կարգով** քայլեր ձեռնարկել իրավունքի պաշտպանության հարցում՝ այն դափարանում, որը դրա իրավագործությունն ունի,

դ/ հաշվի առնել, որ ՆՏ սահմանադրական դափարանը ոչ թե այլ դափարանների համար վերադաս դափարան է, այլ իրականացնում է Սահմանադրությամբ միայն իրեն վերապահված կոնկրետ իրավասություն:

ՆՏ օրենսդրությամբ սահմանադրական դափարանն իրավասու չէ քննության առարկա դարձնել բոլոր այն հարցերը, որոնք պետք է նախապես քննության առնվեն եւ իրավական լուծում ստանան ՆՏ վարչական դափարանում, որի որոշումներն այդ հարցերով, ինչպես նշվեց, վերջնական են եւ վերանայման ենթակա չեն:

ՄԳՌ-1028, 1029, 1030, 1031, 1033, 1034, 1035 որոշումներով ՆՏ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ նշված հանգամանքները սահմանադրական դատարան դիմող սուբյեկտների կողմից հիմնականում հաշվի չեն առնվել:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումների հիման վրա ընդունված ՄԳ որոշումները եւ դրանց կատարումը

1. «ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ Նայասպանի Նանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 79-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի՝ Նայասպանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով 17.04.2012թ. ՄԳՌ-1022 որոշմամբ ՆՏ սահմանադրական դատարանը որոշել է.

«1. Նայասպանի Նանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 79-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը համապատասխանում է Նայասպանի Նանրապետության Սահմանադրությանը՝ սահմանադրաիրավական այն բովանդակությամբ, համաձայն որի՝ վարչական դատավարությունում հայցադիմումի ընդունելիության հարցի քննության փուլում այն չի կարող ընկալվել ու մեկնաբանվել որպես նյութական իրավունքի խախտման առկայության կամ բացակայության փաստը հաստատելու՝ օրենքով նախատեսված պահանջ կամ հայեցողություն»:

Տվյալ գործով կայացված որոշման 7-րդ կետում սահմանադրական դատարանն ինքնանպատակ չի համարել այն հանգամանքը, որ օրենսգրքի վիճարկվող դրույթում օգտագործված է «ակնհայտորեն» բառը: Այդ կապակցությամբ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է հետևյալը. «Վերջինս վկայում է այն մասին, որ օրենսդիրը հայցադիմումի ընդունելիության փուլում բացառում է վարչական դատարան դիմելու իրավունքի առկայությունն ստուգելու համար նյութական իրավունքի խախտման փաստի առկայության կամ բացակայության հարցն առանց համապատասխան դատավարական ընթացակարգերի քննության առարկա դարձնելը: Օրենսգրքի վիճարկվող դրույթում «ակնհայտորեն» բառը ենթադրում է, որ առանց նյութական իրավունքի խախտման փաստի բացահայտման՝ կասկածից վեր է փվյալ իրավունքը հայցվորին չպարկանելը, հայցադիմումում խախտված փվյալ իրավունքը հայցվորին պարկանելու վերաբերյալ հիմնավորվածության բացակայությունը կամ այդպիսի ենթադրյալ հիմնավորման ակնհայտ անհիմն լինելը, վիճարկվող վարչական ակտի, գործողության կամ անգործության եւ հայցվորի իրավունքների եւ ազատու-

թյունների ենթադրյալ խախտման փաստի միջև առկա հնարավոր պատճառահետեւանքային կապի բացակայությունը, այդպիսի կապի վերաբերյալ հիմնավորվածության բացակայությունը կամ այդպիսի ենթադրյալ հիմնավորման ակնհայտ անհիմն լինելը: Օրենսգրքի վիճարկվող դրույթում «ակնհայտորեն» բառի ամրագրմամբ օրենսդիրը նպատակ է հետապնդել հայցադիմումի ընդունելիության փուլում սրուգելու ոչ թե նյութական իրավունքի խախտման առկայությունը, այլ ենթադրյալ խախտված իրավունքը փյայ անձին պատկանելու հանգամանքը, այսինքն՝ հայցվորի՝ «շահագրգիռ անձ» հանդիսանալու հանգամանքը»:

Իր վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումը հիմնավորելու համար սահմանադրական դատարանը նաեւ հիմք է ընդունել ՆՏ սահմանադրական դատարան ներկայացված՝ ՆՏ դատական դեպարտամենտի դիրքորոշումներում կարարված այն շեշտադրումը, համաձայն որի՝ «...սույն նորմում փեղ գրած ձեւակերպումը կարող է վերաբերել միայն չափազանց պարզորոշ, միանշանակ եւ հստակ հայցադիմում ներկայացնելու իրավունք չունենալուն, երբ դատարանն աներկբայորեն եւ հիմնավոր կերպով գտնում է, որ փյայ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձն այդպիսի հայցադիմում ներկայացնելու իրավունք չուներ, եւ, իհարկե, չի վերաբերում այն դեպքերին, երբ դատարանը գործի ամբողջական եւ մանրակրկիպ ուսումնասիրության, մասնավորապես, նյութական իրավունքի խախտման առկայության հարցի գնահատման արդյունքում է հանգում նմանափիպ դիրքորոշման»:

2. «ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ «Պեպական կենսաթոշակների մասին» ՆՏ օրենքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասի 1-ին պարբերության եւ 9-րդ մասի 1-ին պարբերության, 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կեփի՝ Նայաստանի Նանրապեփության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով 02.10.2012թ. ՄԴՈ-1050 որոշմամբ ՆՏ սահմանադրական դատարանը որոշել է.

«1. «Պեպական կենսաթոշակների մասին» Նայաստանի Նանրապեփության օրենքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասի 1-ին պարբերության եւ 9-րդ մասի 1-ին պարբերության, 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կեփի դրույթները համապատասխանում են Նայաստանի Նանրապեփության Սահմանադրությանը՝ սույն որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում»:

Խնդիրը կարեւորվում է նրանով, որ իրավակիրառողը «Պեպական կենսաթոշակների մասին» Նայաստանի Նանրապեփության օրենքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասի 1-ին պարբերության եւ 9-րդ մասի 1-ին պարբերության, 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կեփի դրույթներ-

րը կիրառում էր ՏՏ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված՝ վավերացված միջազգային պայմանագրերի նորմերի՝ օրենքների նորմերի նկատմամբ գերակա իրավաբանական ուժի սկզբունքային պահանջի անտեսմամբ, ինչը դիմողի մոտ առաջացրել էր վերը նշված օրենքի դրույթների հակասահմանադրականության կասկած: Մասնավորապես, իրավակիրառողը չէր կիրառում Օտարերկրյա պաշտոնական փաստաթղթերի օրինականացման պահանջը չեղյալ հայտարարելու մասին Նաագայի 1961թ. հոկտեմբերի 5-ի կոնվենցիան, օտարերկրյա պաշտոնական փաստաթղթերի վավերականության փոխադարձ ճանաչման հետ կապված իրավահարաբերությունները կանոնակարգող երկկողմ եւ բազմակողմ միջազգային պայմանագրերը, որպիսի հանգամանքը շեշտադրված է փվյալ գործով սահմանադրական դատարանի կայացրած որոշման պարճառաբանական մասի 7-րդ կետում: Այսինքն՝ սահմանադրական դատարանն ուղղորդել է իրավակիրառողին ՏՏ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 4-րդ մասին համահունչ՝ սոցիալական ապահովության ոլորտում կիրառել նաեւ վերը նշված միջազգային պայմանագրերը:

Ինչ վերաբերում է ՏՏ քաղաքացի հանդիսացող այն կենսաթոշակառուներին, որոնք բնակվում են կենսաթոշակային ապահովության բնագավառում միջպետական համաձայնագիր չկնքած պետությունում, կամ Օտարերկրյա պաշտոնական փաստաթղթերի օրինականացման պահանջը չեղյալ հայտարարելու մասին Նաագայի 1961թ. հոկտեմբերի 5-ի կոնվենցիայի մասնակից չհանդիսացող պետությունում, կամ օտարերկրյա պաշտոնական փաստաթղթերի վավերականության փոխադարձ ճանաչման հետ կապված իրավահարաբերությունները կանոնակարգող երկկողմ եւ բազմակողմ միջազգային պայմանագրերի մասնակից չհանդիսացող պետություններում, սահմանադրական դատարանը փվյալ գործով կայացրած որոշման 7-րդ կետում արձանագրելով, որ օրենքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ եւ 9-րդ մասերի դրույթներով պահանջվող փաստաթղթերի շրջանակը միայն Նայասպանի Նանրապետության փարածքում գործունեություն իրականացնող նոտարի հաստատված փաստաթղթերով սահմանափակելը վերը նշված կենսաթոշակառուների համար, ի փարբերություն Նայասպանի Նանրապետությունում բնակվող կենսաթոշակառուների, առաջացնում է Նայասպանի Նանրապետություն վերադառնալու անհրաժեշտություն, այդուհանդերձ, գրել է, որ նշված հանգամանքը որեւէ կերպ չի հանգեցնում Սահմանադրության 14.1-րդ հոդվածում ամրագրված՝ խտրականության արգելման սկզբունքի խախտման, քանի որ, «**նախ**՝ նշված փաստաթղթերը ներկայացնելու պարտականությունը սահմանված է բոլոր կենսաթոշակառուների համար, **երկրորդ**՝ դրանց համապարասխանաբար հաստատումը կամ վավերացումը սահմանափակված է միեւնույն սուբյեկտով՝ Նայասպանի Նանրապե-

տության փարածքում գործունեություն իրականացնող նոտարով, **երրորդ՝** ցանկացած իրավունքի իրացմանն ուղղված իրավակարգավորումների արդյունքում առաջացող **փաստացի իրավիճակը, փվյալ դեպքում՝ Նայաստանի Նանրապետություն վերադառնալու անհրաժեշտությունը**, եթե այդ իրավիճակը կապված չէ միեւնոյն կապեգորիայի անձանց համար իրավունքների եւ պարտականությունների փարբեր ծավալներ սահմանելու հետ, չի կարող հանգեցնել անխտրականության սկզբունքի խախտման: Նշված փաստացի իրավիճակը չի կարող հանգեցնել նաեւ փվյալ իրավունքի ոչ ողջամիտ սահմանափակման, եթե սահմանված իրավակարգավորումը հետապնդում է իրավաչափ նպատակ: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ փվյալ դեպքում օրենքով սահմանված իրավակարգավորման նպատակի իրավաչափությունը պայմանավորված է նրանով, որ կենսաթոշակային ապահովության բնագավառում միջպետական համաձայնագիր չկնքած պետությունում կամ Օտարերկրյա պաշտոնական փաստաթղթերի օրինականացման պահանջը չեղյալ հայտարարելու մասին Նաագայի 1961թ. հոկտեմբերի 5-ի կոնվենցիայի մասնակից չհանդիսացող պետությունում, կամ օտարերկրյա պաշտոնական փաստաթղթերի վավերականության փոխադարձ ճանաչման հետ կապված իրավահարաբերությունները կանոնակարգող երկկողմ եւ բազմակողմ միջազգային պայմանագրերի մասնակից չհանդիսացող պետություններում բնակվող կենսաթոշակառուների առնչությամբ Նայաստանի Նանրապետությունն ստանձնում է հավելյալ բեռ՝ ստուգելու այդ պետություններում փրված՝ օրենքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ եւ 9-րդ մասերի 1-ին պարբերություններով նախատեսված փաստաթղթերի իսկությունը եւ այն էլ՝ համապատասխան միջազգային իրավական հիմքերի բացակայության պայմաններում: Տվյալ պարագայում օրենքով սահմանված իրավակարգավորման իրավաչափությունը՝ վերը նշված կենսաթոշակառուների առնչությամբ, պայմանավորված է նաեւ կենսաթոշակ վճարելու բնագավառում հնարավոր իրավախախտումների կանխման, դրա արդյունքում՝ կենսաթոշակառուի իրավունքների երաշխավորման եւ բյուջեպային միջոցների արդյունավետ օգտագործման անհրաժեշտությամբ»:

3. «ՆՆ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ «Ֆինանսական համակարգի հաշտարարի մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի 17-րդ հոդվածի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով 09.10.2012թ. ՄԴՈ-1051 որոշմամբ ՆՆ սահմանադրական դատարանը որոշել է.

«1. «Ֆինանսական համակարգի հաշվարարի մասին» ՆՏ օրենքի 17-րդ հոդվածի, ինչպես նաև այդ հոդվածի հետ համակարգային առումով փոխկապակցված 18-րդ հոդվածի դրույթներով Կազմակերպության՝ դարարան դիմելու իրավունքի սահմանափակումները համապատասխանում են Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը **միայն այն իրավակարգավորման շրջանակներում**, երբ Կազմակերպությունը ֆինանսական համակարգի հաշվարարի որոշումները վիճարկելու իրավունքից կամովի հրաժարվելու վերաբերյալ օրենքով սահմանված կարգով համաձայնագիր է կնքել վերջինիս գրասենյակի հետ»:

Խնդիրը կարելուովում է նրանով, որ Ֆինանսական համակարգի հաշվարարի ինստիտուտի ներդրմամբ նպատակ է հետապնդվել ապահովել ֆինանսական ոլորտում **ֆիզիկական անձ սպառողների իրավունքների ու շահերի պաշտպանությունը**՝ հիմք ընդունելով «Դարարանների աշխատանքի չափազանց ծանրաբեռնվածությունը կանխելու և նվազեցնելու միջոցառումների վերաբերյալ» Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 1986 թվականի սեպտեմբերի 16-ի թիվ R (86)12 հանձնարարականը և «Սպառողների վեճերի արարադարական լուծման համար պարասխանապու մարմինների վրա փարածվող սկզբունքների մասին» Եվրոպական հանձնաժողովի 1998 թվականի մարտի 30-ի թիվ 98/257/EC հանձնարարականում ամրագրված սկզբունքները: Նաշվի առնելով այս առանձնահատկությունը՝ օրենքով սահմանվել է այնպիսի իրավակարգավորում, համաձայն որի՝ նախ, Նաշվարարի որոշումը պարտադիր է դառնում միայն այն դեպքում, երբ Նաճախորդն այն ընդունել է: Երկրորդ, Նաճախորդի կողմից Նաշվարարի որոշումն ընդունելու պարագայում այն դառնում է պարտադիր ոչ միայն իր, այլև մյուս կողմի՝ Կազմակերպության համար, և վերջինս արդեն այդ որոշումը կարող է վիճարկել դատական կարգով՝ բացառապես «Ֆինանսական համակարգի հաշվարարի մասին» ՆՏ օրենքի 17-րդ հոդվածում ամրագրված **սահմանափակ** հիմքերի շրջանակներում, այն է՝ առանց այդ որոշումներն **ըստ էության բողոքարկելու իրավունքի**, եթե, իհարկե, նա Նաշվարարի գրասենյակի հետ կնքած գրավոր համաձայնագրով չի հրաժարվել Նաշվարարի որոշումները վիճարկելու իրավունքից: Այս վերջին դեպքն իրավաչափ է, քանի որ Նաշվարարի գրասենյակի հետ կնքած գրավոր համաձայնագրով հրաժարումը դիտարկվում է որպես ֆինանսական կազմակերպության **ազատ կամահայտնություն**:

Խնդրահարույց է միայն այն դեպքը, երբ առկա չէ հիշյալ գրավոր համաձայնագիրը: Այս դեպքում, Նաշվարարի որոշումներն իրավասու դարարան վիճարկելու հիմքերի սահմանափակումը՝ այնքանով, որքանով չի նախատեսում այդ որոշումները դատական կարգով

ըստ էության վիճարկելու հնարավորություն, իրավաչափ չէ եւ հանգեցնում է ՏՏ Սահմանադրության 18 եւ 19-րդ հոդվածներով սահմանված իրավունքների իրացման արգելափակմանը: Այդ մասին սահմանադրական դատարանը նշել է ԿՎԿԿ գործով կայացված որոշման պարճառաբանական մասի 8-րդ կետում: Այս իրավական դիրքորոշմամբ սահմանադրական դատարանն ուղղորդել է օրենսդիր մարմնին «Ֆինանսական համակարգի հաշվարարի մասին» ՏՏ օրենքում վերը նշված գրավոր համաձայնագիրը չստորագրած ֆինանսական կազմակերպությունների համար սահմանելու համապատասխան իրավակարգավորում, որը թույլ կտար վերջիններիս Նաշվարարի որոշումները վիճարկելու **ըստ էության**:

4. «ՏՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՏՏ օրենսգրքի 260-րդ հոդվածի 3-րդ մասի եւ 262-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով 23.11.2012թ. ՄԴՈ-1059 որոշմամբ ՏՏ սահմանադրական դատարանը որոշել է.

«1. Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՏՏ օրենսգրքի 260-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ «Վարչական իրավախախտում կատարելու համար **ձերբակալված անձի խնդրանքով** նրա գրնվելու վայրի մասին տեղյակ են պահվում հարազատները, աշխատանքի կամ ուսման վայրի ադմինիստրացիան» դրույթը ճանաչել ՏՏ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

2. Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՏՏ օրենսգրքի 262-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դրույթները ճանաչել ՏՏ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 3-րդ մասի եւ 103-րդ հոդվածի 4-րդ եւ 5-րդ մասերի պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

3. Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՏՏ օրենսգրքի 262-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դրույթների հետ համակարգային առումով փոխկապակցված՝ օրենսգրքի 262-րդ հոդվածի 3-րդ մասի դրույթները ճանաչել ՏՏ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասի եւ 16-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջներին հակասող եւ անվավեր»:

Խնդիրը կարելի է նրանով, որ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՏՏ օրենսգրքին ընդունվել է խորհրդային փարիներին՝ 1985 թվականի դեկտեմբերի 6-ին, եւ դրանով սահմանված իրավակարգավորումները փարբերվում են ՏՏ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավակարգավորումներից: Մասնավորապես, խոսքը վերաբերում է վարչական կարգով ձերբակալված անձանց՝ այդ մասին այլ անձանց տեղեկացնելու իրավունքին, ինչպես նաեւ ձերբակալման ժամկետներին, դրանք երկարաձգելու հնարավորությանը եւ

կարգին: Օրենսգրքի 260-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, ի փարբերություն ՏՏ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված իրավակարգավորման, վարչական իրավախախտման համար ձերբակալված անձի՝ այդ մասին այլ անձանց տեղյակ պահելու իրավունքի իրացման պարագայում նախատեսել է միջնորդավորված կառուցակարգ, ըստ որի՝ նախ, ձերբակալվածի իրավունքի իրականացման համար որպես նախապայման է հանդիսանում վերջինիս **խնդրանքը**՝ ուղղված իրավասու պաշտոնատար անձին: Երկրորդ՝ դիտարկվող իրավակարգավորմամբ այլ անձանց տեղյակ պահելու գործընթացի անմիջական իրականացման իրավասությունը վերապահված է ոչ թե ձերբակալված անձին, այլ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործով վարույթն իրականացնող մարմնի իրավասու պաշտոնատար անձին: Երրորդ՝ օրենսգրքի 260-րդ հոդվածի 3-րդ մասը նախատեսել է անձանց առավել սահմանափակ շրջանակ, որոնք կարող են տեղեկացվել փյույակ անձի ձերբակալման մասին: Իսկ ՏՏ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով՝ ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր անձի՝ հիշատակված իրավունքի իրացումը չի կրում միջնորդավորված բնույթ, կախվածության մեջ չի դրվում որեւէ պաշտոնատար անձի հայեցողությունից, ուղղակիորեն վերապահված է ձերբակալվածին:

Այդ կապակցությամբ փյույակ գործով կայացված որոշման 4-րդ կետում սահմանադրական դատարանը գրել է, որ. «ՏՏ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկրորդ նախադասությամբ ամրագրված իրավունքն անձն իրականացնում է **անձամբ եւ անմիջականորեն**, իսկ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործով վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է ազատությունից զրկված անձին ապահովել քաղաքացիական շրջանառության մեջ գտնվող բոլոր անհրաժեշտ տեխնիկական միջոցներով, որոնք նախատեսված են անձանց հաղորդակցման համար»:

Վերը նշված իրավական դիրքորոշումներից բխում է, որ սահմանադրական դատարանը դրանով միաժամանակ կարելի է իրավակիրառական պրակտիկայում վարչական կարգով ձերբակալված անձանց՝ ՏՏ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկրորդ նախադասությամբ ամրագրված իրավունքի իրացման ապահովումը՝ վերջինիս տրամադրելով քաղաքացիական շրջանառության մեջ գտնվող բոլոր անհրաժեշտ տեխնիկական միջոցները, որոնք նախատեսված են անձանց հաղորդակցման համար, որպեսզի ձերբակալված անձը կարողանա իր ձերբակալման մասին տեղեկացնել իր կողմից ընտրված անձին:

Ինչ վերաբերում է վարչական ձերբակալման ժամկետներին, դրանք երկարաձգելու հնարավորությանը եւ կարգին, ապա օրենսգրքի 262-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, ի փարբերու-

թյուն ՏՏ Սահմանադրության 16 եւ 103-րդ հոդվածների, «Դատախազության մասին» ՏՏ օրենքի 29-րդ հոդվածի, վարչական ձերբակալման ժամկետ է սահմանել 3 օրը, մինչդեռ Սահմանադրությամբ նախատեսված առավելագույն ժամկետը 72 ժամ է, դատախազի համար նախատեսել է վարչական ձերբակալման ժամկետը երկարաձգելու իրավասություն, մինչդեռ Սահմանադրությամբ դատախազը չունի վարչական ձերբակալման ժամկետը երկարաձգելու իրավասություն, որպիսի փաստերն արձանագրված են սահմանադրական դատարանի՝ ԿԿԿԿ գործով կայացված որոշման 5-րդ կետում:

Անդրադառնալով վարչական ձերբակալման օրինականության նկատմամբ դատախազի կողմից հսկողություն իրականացնելու հնարավորությանը՝ ԿԿԿԿ գործով կայացված որոշման 5-րդ կետում սահմանադրական դատարանն արտահայտել է իրավական դիրքորոշում առ այն, որ «դատախազությունն իրավասու է իրականացնելու հսկողություն վարչական ձերբակալման օրինականության նկատմամբ, ներառյալ՝ վարչական ձերբակալման ենթարկված անձանց՝ անազատության մեջ մնալու ժամկետների պահպանման նկատմամբ հսկողությունը, որի իրավական բովանդակային ծավալը չի կարող ներառել ձերբակալման ժամկետների երկարաձգումը»:

Տվյալ գործով սահմանադրական դատարանը կարեւորելով իրավակիրառական պրակտիկայում ձերբակալման պահի մեկնարկի հարցը՝ օրենսգրքի 262-րդ հոդվածի 3-րդ մասը դիտարկել է օրենսգրքի վիճարկվող դրույթների հետ համակարգային առումով փոխկապակցվածության մեջ եւ անդրադառնալով նշված դրույթի սահմանադրականությանը, ԿԿԿԿ գործով կայացված որոշման 5-րդ կետում արձանագրել է հետեւյալը. «Օրենսգրքի 262-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է. «Վարչական ձերբակալման ժամկետը հաշվվում է արձանագրություն կազմելու համար խախտողին բերելու պահից, իսկ հարբած վիճակում գտնվող անձին՝ նրա սթափվելու ժամանակից»: Մինչդեռ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ուժով՝ ձերբակալման ժամկետի հաշվարկն սկսվում է **ձերբակալման պահից**: Ընդ որում, Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 3-րդ մասը փարբերակում չի դնում այն հանգամանքների միջեւ, թե ձերբակալված անձը հարբած է, թե՛ ոչ: Նարկ է նաեւ արձանագրել, որ ՏՏ Ազգային ժողովի կողմից 2005 թվականի դեկտեմբերի 16-ին ընդունված ՏՕ-32-Ն օրենքով վարչական կալանքի ինստիտուտն ուժը կորցրած է ճանաչվել, որպիսի պարագայում առավել քան կարեւորվում է ձերբակալման պահից 72 ժամը լրանալուց հետո վարչական կարգով ձերբակալված անձին ազատ արձակելու հանգամանքը»:

5. «ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ «Պետական կենսաթոշակների մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի (22.12.2010թ. ՆՕ-243-Ն) 14-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ պարբերության, 29-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետի, 36-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերության, 38-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին եւ 2-րդ կետերի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՆՏ սահմանադրական դատարանն իր՝ 14.12.2012թ. ՍԴՈ-1061 որոշմամբ որոշել է.

«3. «Պետական կենսաթոշակների մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի (22.12.2010թ. ՆՕ-243-Ն) 36-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությունը համապատասխանում է Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը՝ սույն որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում, եւ այն ընդունման պահից վեց ամսվա ընթացքում չէր կարող կիրառվել Նայաստանի Նանրապետությունից ժամանակավոր բացակայած՝ Նայաստանի Նանրապետության այն քաղաքացիների նկատմամբ, ովքեր «Նյուպատոսական ծառայության մասին» ՆՏ օրենքի 24-րդ, «Բնակչության պետական ռեգիստրի մասին» ՆՏ օրենքի 3-րդ հոդվածներով, «ՆՏ-ում բնակչության պետական ռեգիստրի համակարգ ներդնելու մասին» ՆՏ կառավարության 2005թ. թիվ 1231-Ն որոշման 10-րդ կետով սահմանված կարգով օտարերկրյա պետություններում հյուպատոսական հաշվառման են կանգնած եղել»:

Խնդիրը կապված է անձի իրավական վիճակը վարթարացնող օրենքների հետադարձության արգելման սկզբունքի հետ եւ կարելուովում է նրանով, որ թեպետ օրենսդիրն իրավասու է օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում սահմանելու կենսաթոշակի հետ կապված իրավահարաբերությունների կարգավորման լիովին նոր համակարգ, սակայն նման փոփոխությունները չեն կարող անտեսել նախորդ օրենսդրությամբ սահմանված՝ կենսաթոշակի իրավունքի առնչությամբ լեգիտիմ ակնկալիքների հանդեպ հարգանքի եւ իրավական որոշակիության սկզբունքների իրացումը, որոնց երաշխավորումը պետության պարտականությունն է: Ընդ որում, սահմանադրական դատարանը նման իրավական դիրքորոշում արտահայտել է դեռեւս 2008 թվականի հունվարի 15-ին իր ՍԴՈ-723 որոշմամբ: **Մինչդեռ կենսաթոշակային ապահովության բնագավառի հետագա օրենսդրական զարգացումները ցույց են տալիս, որ օրենսդիրը հաշվի չի առել կենսաթոշակի իրավունքի առնչությամբ լեգիտիմ ակնկալիքների հանդեպ հարգանք դրսևտրելու, իրավական որոշակիության սկզբունքների իրացումն ապահովելու եւ իրավակարգավորման համաչափության սկզբունքն իրագործելու՝ պետության պարտականության առկայությունը:**

Մասնավորապես, խոսքը վերաբերում է նրան, որ «Պեպական կենսաթոշակների մասին» ՆՏ 22.12.2010թ. ՆՕ-243-Ն ՆՏ օրենքի 36-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությունում կարարված փոփոխությամբ չստացված կենսաթոշակի գումարները նախորդ երեք տարիների համար ստանալու իրավունքն ամրագրվել է նախորդ մեկ տարվա համար, եւ նախատեսվել է նաեւ նշված փոփոխությունն ուժի մեջ մտնելու համար բավականին կարճ ժամանակահատված: **Այսինքն՝ նվազեցվել է կենսաթոշակառուների իրավունքների բովանդակային ծավալը, եւ նշված նվազեցումն ուժի մեջ մտնելու համար նախատեսվել է բավականին կարճ ժամանակահատված՝ խախտելով իրավակարգավորումների կանխարեսելիության սկզբունքը:** Խնդրի կարեւորությունը հասկապես ցայտուն է ընդգծվում այն կենսաթոշակառուների համար, որոնք օրինական հիմքերով բացակայում են Նանրապետությունից եւ **օբյեկտիվորեն զրկված են հնարավորությունից** կարճ ժամանակահատվածում դիմելու ՆՏ կենսաթոշակային ապահովության մարմիններին՝ դեռեւս մինչեւ փոփոխություններն ուժի մեջ մտնելը գործող իրավակարգավորումների հիման վրա նախորդ երեք տարիների չստացած կենսաթոշակի գումարներն ստանալու համար:

Տվյալ գործով կայացված որոշման 7-րդ կետում սահմանադրական դատարանն արձանագրել է հետևյալը. «... ՆՏ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ նման փոփոխությունների գործադրումը պետք է զուգորդվի օրենքում այնպիսի իրավապայմանների սահմանմամբ, որոնք կերաշխավորեն, մասնավորապես, կենսաթոշակի իրավունք ունեցող անձանց կողմից կենսաթոշակի ստացման իրավունքի անարգել իրականացումը եւ չեն խաթարի նրանց լեգիտիմ ակնկալիքները: Տվյալ պարագայում խնդիրն առնչվում է ՆՏ Ազգային ժողովի կողմից 19.03.2012թ. ընդունված ՆՕ-100-Ն օրենքին: Բացի այն, որ այդ օրենքի ուժի մեջ մտնելու պայմանները (23-րդ հոդված) գլխավորապես տարածվել են ՆՏ երկքաղաքացիների նկատմամբ, չեն նախատեսվել նաեւ նոր իրավակարգավորումները գործադրելու ողջամիտ ժամկետներ՝ կապված անձանց հնարավոր գործողություններն այդ փոփոխություններով պայմանավորված պահանջներին համապատասխանեցնելու հետ: ՆՏ սահմանադրական դատարանը, հիմնվելով կենսաթոշակային հարաբերությունների իրավակարգավորումների սահմանադրականության վերաբերյալ իր նախորդ որոշմամբ (ՄԴՈ-1050) արտահայտած իրավական դիրքորոշումների վրա, հասկապես կարեւորում է կենսաթոշակի իրավունք ունեցող այն անձանց չվճարված կենսաթոշակի գումարի վճարման կայուն երաշխիքների առկայությունը, որոնք օրինական հիմքերով բացակայում են Նայաստանի Նանրապետությունից: Վերջիններիս առնչությամբ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ «Պեպական կենսաթոշակների մասին» ՆՏ օրենքի (ՆՕ-243-Ն) 36-րդ հոդվածում առա-

ջարկված փոփոխությունները «Նյուպարոսական ծառայության մասին» ՆՏ օրենքի 24-րդ, «Բնակչության պետական ռեգիստրի մասին» ՆՏ օրենքի 3-րդ հոդվածներով, «ՆՏ-ում բնակչության պետական ռեգիստրի համակարգ ներդնելու մասին» ՆՏ կառավարության 2005թ. թիվ 1231-Ն որոշման 10-րդ կետով սահմանված կարգով օտարերկրյա պետություններում ՆՏ հյուպարոսական հիմնարկներում հաշվառված անձանց նկատմամբ համաչափ կիրառելու ողջամիտ նվազագույն ժամկետը՝ որպես օրենքի անցումային դրույթներով այդ նորմի ուժի մեջ մտնելու ժամկետ, կարող էր լինել առնվազն վեց ամիսը: Տվյալ ժամանակահատվածում պետությունը կարող էր իրացնել նաև իր պոզիտիվ պարտականությունը՝ համապարասխան հյուպարոսական ծառայությունների միջոցով կամ այլ կերպ իրազեկելով օրենսդրությամբ սահմանված կարգով այլ երկրներում հաշվառման կանգնած ՆՏ օրինապաշտ քաղաքացիներին՝ իրենց իրավունքների իրացմանն առնչվող օրենսդրական փոփոխությունների մասին, որպեսզի վերջիններս ի վիճակի լինեին ձեռավորել օրենսդրական փոփոխություններին համարժեք լեգիտիմ ակնկալիքներ: Այսինքն՝ իրավունքի իրացման պայմանների փոփոխությունները կարող են լինել սկզբունքորեն իրավաչափ, եթե հետապնդում են օրինաչափ նպատակներ եւ իրացվում են այդ նպատակին համաչափ միջոցներով ու ձեւերով: ...

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ԿՎԿԿ ղեկավարում վերոհիշյալ օրենքով չի պահպանվել իրավակարգավորման համաչափության սկզբունքը նշված կարեգործիչի անձանց նկատմամբ՝ հաշվի չի առնվել նրանց լեգիտիմ ակնկալիքների իրացման հնարավորությունը»:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումների հիման վրա քննված գործերով սահմանադրական դատարանն օրենքների վիճարկվող նորմերը ճանաչել է Սահմանադրությանը համապարասխանող՝ ԿՎԿԿ որոշման պարճառաբանական կամ եզրափակիչ մասերում ամրագրված իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում, կամ ԿՎԿԿ որոշմամբ արձանագրել է նաև իրավասու մարմինների այնպիսի գործողություններ ու դրանց նպաստող՝ օրենսդրական բացեր, որոնք խոչընդոտում են անձանց սահմանադրական իրավունքների լիարժեք երաշխավորմանն ու ապահովմանը:

Մասնավորապես.

ա/ «ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՆՏ օրենսգրքի 260-րդ հոդվածի 3-րդ մասի եւ 262-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապարաս-

խանութայան հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՏՏ սահմանադրական դատարանն իր 23.11.2012թ. ՍԴՈ-1059 որոշմամբ, անդրադառնալով իր ձերբակալման մասին պաշտպանին տեղեկացնելու իրավունքին, փյալ գործով կայացված որոշման 4-րդ կետում արտահայտել է իրավական դիրքորոշում առ այն, որ այդ իրավունքը «հանդիսանում է Սահմանադրության 20-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով ամրագրված՝ իրավաբանական օգնություն ստանալու և պաշտպան ունենալու իրավունքների բաղադրարար, որի նպատակն այլ է, քան Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկրորդ նախադասությամբ ամրագրված՝ իր ձերբակալման մասին իր կողմից ընտրված անձին տեղեկացնելու իրավունքի իրավական բովանդակությունը»:

Վերը նշված իրավական դիրքորոշումից բխում է, որ սահմանադրական դատարանը դրանով միաժամանակ ուղղորդել է իրավակիրառողին իրավակիրառական պրակտիկայում չնույնականացնել իր ձերբակալման մասին իր ընտրված անձին տեղեկացնելու և այդ մասին իր պաշտպանին տեղեկացնելու իրավունքները: Վերը նշված իրավական դիրքորոշումից բխում է նաև, որ վարչական կարգով ձերբակալված անձն իրավունք ունի այդ մասին միաժամանակ տեղեկացնելու երկու փարբեր սուբյեկտների՝ իր կողմից ընտրված անձին և իր պաշտպանին, և իրավակիրառողը չպետք է խոչընդոտի այդ իրավունքների իրացմանը:

Տվյալ գործով կայացված որոշման 6-րդ կետում, ելնելով սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման և երկրում սահմանադրական օրինականության հաստատման անհրաժեշտությունից՝ սահմանադրական դատարանը կարեւորել է Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՏՏ օրենսգրքի բարեփոխումը: Այդ կապակցությամբ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է հետևյալը. «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՏՏ օրենսգրքում առկա են բազմաթիվ հոդվածներ, որոնք շարունակում են հղում կատարել ԽՍՀՄ օրենսդրությանը, օգտագործել «ԽՍՀՄ փարածք», «պարզամտությունների տեղական խորհուրդներ», «սոցիալիստական սեփականություն», «սոցիալիստական օրինականություն», «ներքին գործերի մարմիններ» եզրույթները, սահմանել վարչական իրավախախտումների մասին օրենսդրության բնագավառում ԽՍՀՄ իրավասությանը ենթակա հարցերը և այլն, ինչն առաջացնում է իրավական պետությանն անհարիր **իրավական վտանգ**, և դա այն դեպքում, երբ ՏՏ Սահմանադրության (27.11.2005թ. փոփոխություններով փոփոխելու) 117-րդ հոդվածի 1-ին կետը սահմանում է. «Սահմանադրության փոփոխություններն ուժի մեջ մտնելուց հետո ... Ազգային ժողովը երկու փարվա ընթացքում համապատասխանեցնում է գործող օրենքները Սահմանադրության փոփոխություններին»: Ընդ որում, Սահմանադրության ընդունումից հետո օրենսգրքի մի շարք հոդվածներում

նախկինում կապարված փոփոխությունների արդյունքում «ԽՄՄ» հապավումը փոխարինվել է «ՏՏ» հապավումով, իսկ մյուս հոդվածներում, այդ թվում՝ օրենսգրքի՝ սույն գործով վիճարկվող 262-րդ հոդվածում, որում վերջին անգամ փոփոխություն է կապարվել ՏՏ Ազգային ժողովի կողմից 24.12.2004թ. ընդունված ՏՕ-68-Ն օրենքով, «ԽՄՄ» հապավումը շարունակում է պահպանվել:

Վերը նշված հիմնախնդրի առնչությամբ սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում սույն գործով **կրկին անգամ արձանագրել** նման իրողությունը, որին անդրադարձել է նաև 19.09.2012թ. ՄԴՈ-1048 որոշման 6-րդ կետում: Նշված կետում սահմանադրական դատարանը հարկ է համարել նշել Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ **ՏՏ նոր օրենսգրքի ընդունման**, խորհրդային իրավակարգավորումների հարվածական փոփոխությունների ոչ նպատակահարմարության եւ առկա իրավակարգավորման շրջանակների հստակեցման անհրաժեշտությունը՝ ելնելով միջազգային ժամանակակից փորձի ուսումնասիրման արդյունքներից: Վերոնշյալի առնչությամբ ՄԴՈ-1048 որոշման 6-րդ կետում սահմանադրական դատարանը նշել է նաև, որ, մասնավորապես, դա վերաբերում է «իրավակարգավորումների հայեցակարգային ամբողջականության եւ միասնականության երաշխավորմանը, վարչաիրավական հարաբերություններում իրավասուբյեկտության շրջանակների որոշակիացմանը, իրավաբանական անձանց վարչական պարասխանաւրվության ենթարկելու խնդրի համակարգային կանոնակարգմանը, վարչական պարասխանաւրվության՝ իրավական պարասխանաւրվության այլ տեսակներից (քաղաքացիական, քրեական) սահմանազատելու իրավական չափանիշների առավել հստակեցմանը եւ մի շարք այլ սկզբունքային՝ հայեցակարգային նշանակության հարցերին»:

Նաև ՏՏ սահմանադրական դատարանի նախկինում արտահայտած իրավական դիրքորոշումները նկատի ունենալով՝ ՏՏ վարչապետի 19.10.2010թ. թիվ 01/10.1 գրությամբ ՏՏ Ազգային ժողովին տեղեկացվել է, որ ՏՏ արդարադատության նախարարության կողմից մշակվել է ՏՏ կառավարությունում քննարկվում է Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՏՏ օրենսգրքի նոր նախագիծ՝ օրենսդրական նախաձեռնության կարգով այն ՏՏ Ազգային ժողով ներկայացնելու համար: Սակայն սույն գործով սահմանադրական դատարանում ՏՏ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցչի հայտարարության համաձայն՝ ՏՏ կառավարության կողմից 2010թ. նոյեմբերին նման նախագիծ ներկայացվել է ՏՏ Ազգային ժողով, սակայն 2011թ. փետրվարին այն հետ է կանչվել եւ մինչ օրս նոր նախագիծ չի ներկայացվել:

Նման իրավիճակը մարտահրավեր է ՆՏ իրավական անվտանգությանը, քանի որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 68-րդ հոդվածի 9-րդ մասի կիրառման, ինչպես նաև նույն հոդվածի 13-րդ մասի պահանջները հաշվի առնելու դեպքում իրավա-կարգավորման այս ոլորտում պարզապես իրավական քառու կարող է առաջանալ: Ուստի սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ երկրում սահմանադրական օրինականության հաստատման փաստանկյունից անհեղափոխ անհրաժեշտություն է Վարչական իրավա-խախտումների վերաբերյալ ՆՏ նոր օրենսգրքի ընդունումը: Իսկ մինչ այդ դատական պրակտիկան պետք է հնարավորինս առաջնորդվի ՆՏ Սահմանադրության 3-րդ և 6-րդ հոդվածների այն դրույթների պահանջներով, համաձայն որոնց՝ «Պետությունը սահմանա-փակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք» և «Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն»: Բնականաբար, հաշվի պետք է առնվի նաև այն հանգամանքը, որ Նայաստանի Նանրապետությունում վարչական կալանքի ինստիտուտն ուժը կորցրած է ճանաչվել 2005թ. դեկտեմբերի 16-ին ՆՏ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված ՆՕ-32-Ն օրենքով»:

բ/ «ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ «Պետական կենսա-թոշակների մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի (22.12.2010թ. ՆՕ-243-Ն) 14-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ պարբերության, 29-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետի, 36-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերության, 38-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետերի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՆՏ սահմանադրական դատարանն իր՝ 14.12.2012թ. ՄԴՈ-1061 որոշման 8-րդ կետում արտահայտել է իրավական դիրքորոշում առ այն, որ «... օրենսդիր մարմնի խնդիրն ու սահմանադրաիրավական պարտականությունն է օրինա-սպեղծ գործունեությունն իրականացնել ՆՏ Սահմանադրությամբ ամրագրված նորմերի ու սկզբունքների, այդ թվում՝ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի 3-րդ մասում նախատեսված իրավապայմանի համալիր հաշվառմամբ: Քննության առարկա օրենքի և ՆՏ օրենսդրական մի շարք այլ ակտերի իրավանորմերի պարզաճ կատարումը երաշխավորելու համար ՆՏ սահմանադրական դատարանը կարենորում է նաև բնակչության պետական ռեզիստի-վարման իրավակարգավորման հետագա բարելավման խնդիրը և ՆՏ օրենսդրական զարգացումների ներկա վիճակին դրա ներդաշնակելու անհրաժեշտությունը»:

Վերը նշված իրավական դիրքորոշումներից բխում է, որ սահմանադրական դատարանը կարելու է օրենսդրի կողմից հեղափոխ օրենսդրական փոփոխություններ կատարելու ժամանակ ՆՏ Սահմանադրությամբ ամրագրված նորմերի ու սկզբունքների, այդ թվում՝ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի 3-րդ մասում նախատեսված իրավապայմանը հաշվի առնելու անհրաժեշտությունը: Միաժամանակ, ելնելով Նանրապետությունից բացակայող կենսաթոշակառուների վերաբերյալ փեդեկություններ ունենալու եւ դրանով պայմանավորված՝ բյուջեբային միջոցների արդյունավետ օգտագործման նկատառումներից, հաշվի առնելով նաեւ «Նյուպարոսական ծառայության մասին», «Բնակչության պետական ռեգիստրի մասին» ՆՏ օրենքների եւ «ՆՏ-ում բնակչության պետական ռեգիստրի համակարգ ներդնելու մասին» ՆՏ կառավարության 2005թ. թիվ 1231-Ն որոշման իրավակարգավորումները, սահմանադրական դատարանն առաջ է քաշել նաեւ բնակչության պետական ռեգիստրի վարման իրավակարգավորումների հեղափոխ բարելավման անհրաժեշտությունը՝ դրանք ՆՏ օրենսդրական զարգացումների ներկա վիճակին ներդաշնակեցնելու փեսանկյունից:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՆՏ Ազգային ժողովի կողմից ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա քննության առնված գործերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումների իրացման ուղղությամբ դեռեւս կոնկրետ քայլեր չեն իրականացվել:

ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի եւս երեք դիմումների հիման վրա գործերով որոշումները կայացվելու են 2013 թվականի հունվար-փետրվար ամիսներին:

ՍԱՏՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽՈՐԴ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿԸ 2012 ԹՎԱԿԱՆԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

ՆՏ սահմանադրական դատարանը կարելու է համարում կրկին անդրադառնալ մի շարք որոշումներում արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին, քանի որ ՆՏ Ազգային ժողովի եւ ՆՏ կառավարության կողմից դրանց ոչ համարժեք իրացումը շարունակում է մարդկանց սահմանադրական իրավունքների ոտնահարման լուրջ պարտառ հանդիսանալ

ա/ առաջին հերթին խնդրահարույց է շարունակում մնալ պետության եւ հասարակության կարիքների համար սեփականության օտարման գոյություն ունեցող պրակտի-

կան: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՆՏ օրենսդիր և գործադիր իշխանությունները համարժեք հեղուկություններ չեն արել Կրկյալ հարցի առնչությամբ ՆՏ սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-630 և ՍԴՈ-815 որոշումներում, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ Նայասպանի դեմ ընդունված բազմաթիվ վճիռներում արտահայտած իրավական դիրքորոշումներից: Մասնավորապես, ՆՏ սահմանադրական դատարանը քաղաքացիների դիմումների հիման վրա քննության առնելով «Նասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՆՏ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 4-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի, 6 և 7-րդ հոդվածների՝ ՆՏ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը, իր՝ 2009թ. հուլիսի 14-ի ՍԴՈ-815 որոշմամբ առաջ էր քաշել մի շարք հիմնախնդիրներ, որոնք, մինչ օրս համարժեք լուծում չստանալով, բազմաթիվ քաղաքացիների սեփականության իրավունքի խախտման պարճառ են դառնում: Դատարանը նախ ընդգծել էր, որ «Նասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՆՏ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված՝ «Նասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման սահմանադրական հիմքը բացառիկ՝ գերակա հանրային շահն է» դրույթը միանշանակ սահմանում է, որ որեւէ այլ շահ կամ նպատակ չի կարող դրվել սեփականության օտարման հիմքում: Իր հերթին, Կրկյալ ձեռնարկման մեջ «հիմք» եզրույթը շեշտում է այն պայմանի առկայությունը, որի դեպքում է միայն հնարավոր սեփականության օտարումը: Միարժեք է, որ սահմանադրաիրավական պայմանը միակն է՝ գերակա հանրային շահի առկայությունը, որի պարագայում հնարավոր է դառնում սեփականության օտարումը պետության և հասարակության կարիքների համար: Դրա հետ մեկտեղ, օրենսդրորեն չեն իրացվել ՆՏ սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման 10-րդ կետի 5-րդ և 11-րդ պարբերություններում ամրագրված իրավական այն դիրքորոշումները, համաձայն որոնց՝ «Օրենքը պետք է սահմանի հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման կարգը, որոշակիացնելով՝ «իրավաչափ նպատակի համար սեփականության փարբեր օբյեկտների օտարման առանձնահատկությունները»: Միաժամանակ, օրենքում չի արտացոլվել սահմանադրական դատարանի 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման 10-րդ կետի 13-րդ պարբերությունում ամրագրված իրավական դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ «Օրենքը միաժամանակ պետք է նախատեսի, որ սեփականատիրոջ և պետության /ի դեմս նրա լիազոր մարմնի/ միջև կնքվում է գերակա հանրային շահով պայմանավորված՝ հասարակության և պետության կարիքների համար գույքի օտարման և համարժեք

փոխհատուցման պայմանագիր, որում պետք է հստակ շարադրված լինեն վերոհիշյալ պահանջներից բխող երկկողմ պարտավորությունները, ինչպես նաև այն պայմանը, որ նման պայմանագրով փրված փոխհատուցումը չի կարող դիտվել որպես հարկվող եկամուտ»։ Օրենսդրական նման պահանջի բացակայությունը հանգեցրել է նրան, որ ՆՏ կառավարությունը գերակա հանրային շահի առկայությամբ պայմանավորված սեփականության օտարումը պետության եւ հասարակության կարիքների համար հաճախ պարտավորվում է այնպիսի «շահառուների», ովքեր իրենց սեփական շահը հետապնդելով՝ հաճախ դառնում են քրեական հետապնդման օբյեկտ, իսկ բազմաթիվ անձանց սեփականության իրավունքը պարզապես ունահարվում է։

Տվյալ հիմնախնդրի վերաբերյալ ՆՏ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումը միանշանակ է՝ **քաղաքացու հետ իրավապայմանագրային պարտավորություն ստանձնում է ՆՏ կառավարությունը**, եւ վերջինս չի կարող պարասխանավորություն չստանձնել մարդկանց խախտված իրավունքների վերականգնման համար։ Սա վերաբերում է նաև բոլոր այն դեպքերին, երբ շահագործողները /կառուցապատողները/ մեկ բնակարանը վաճառելով բազմաթիվ անձանց՝ հայտնվել են դատական քաջբշուկների մեջ, իսկ ՆՏ կառավարության կողմից համարժեք քայլեր չեն ձեռնարկվում մարդկանց խախտված իրավունքների վերականգնման համար։ Դատական պրակտիկան սույն հարցերով նույնպես պետք է առաջնորդվի այն իրավական մոտեցմամբ, որ պետության անունից սեփականության օտարման գործերով պայմանագրի կողմ է ՆՏ կառավարությունը, եւ վերջինս պարտավոր է պարզաճորեն երաշխավորել փյալ հարցով իր պայմանագրային պարտավորությունների կատարումը։

բ/ «ՆՏ կառավարության դիմումի հիման վրա՝ ՆՏ աշխատանքային օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 11-րդ կետի եւ 114-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապարասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով» 11 հոկտեմբերի 2011թ. ՄԴՈ-991 որոշմամբ ՆՏ սահմանադրական դատարանը Նայաստանի Նանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 11-րդ կետը, 114-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 5-րդ կետը ճանաչել է համապարասխանող Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը՝ հաշվի առնելով ՆՏ սահմանադրական դատարանի՝ փյալ որոշման մեջ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները։ Մասնավորապես, ՄԴ-ն իր որոշման մեջ նշել է. «8. ... Վեճի առարկա նորմերի առնչությամբ միջազգային կազմակերպությունների, ինչպես նաև փարբեր երկրների

օրենսդրական ու իրավակիրառական փորձի ընդհանրացման արդյունքում ՏՏ սահմանադրական դատարանը հանգում է հետևյալին.

- մինչկենսաթոշակային փարիքում որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագրերի կնքումը բացառության դրսևորում է եւ պայմանավորված է աշխատանքի բնույթի որոշ առանձնահատկություններով, ինչը պետք է օրենքով առավել հստակ նախատեսված լինի եւ չթողնվի գործափուլի սուբյեկտիվ հայեցողությանը,

- մինչկենսաթոշակային փարիքում կնքվող աշխատանքային պայմանագրի հիմնական ձեւն անորոշ ժամկետով պայմանագիրն է, որի գործողության **դադարման հիմքերն ու կարգը** պետք է նախատեսվեն օրենքով եւ որոշվեն իրավունքի ուժով, **իսկ դադարեցումը** պետք է պայմանավորված լինի միայն իրավաչափ պարճառներով, ինչը, իր հերթին, հստակ պետք է նախատեսվի օրենքով,

- կենսաթոշակային փարիքը լրանալուց հետո անձի հետ աշխատանքային իրավապայմանագրային հարաբերությունների կարգավորման բնույթը եւ պայմանները փոխվում են: Եթե մինչկենսաթոշակային փարիքում ելակետն աշխատանքի ընտրության ազատության սկզբունքի երաշխավորումն է, ապա կենսաթոշակային փարիքը լրանալուց հետո կարելի է անձի սոցիալական ապահովության խնդրի լուծումը եւ որոշակի ժամկետով կնքվող աշխատանքային պայմանագրով աշխատելու հնարավորությունը:

ՏՏ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վերոհիշյալ մոտեցումներն իրավաչափ են, հստակեցնում են աշխատանքային հարաբերությունների կանոնակարգման սահմանադրաիրավական բնույթը եւ համակարգային մոտեցմամբ, հստակ հայեցակարգի հիման վրա, օրենսդրական անհրաժեշտ կարգավորում պետք է սպանան: Դրանք համահունչ են նաեւ ՏՏ Սահմանադրության 1-ին, 14.1-րդ, 32-րդ , 37-րդ եւ 48-րդ հոդվածների պահանջներին: Միաժամանակ, անհրաժեշտ է, որպեսզի օրենքով նորմափիվ կարգավորում սպանա նաեւ այն հարցը, թե որ դեպքերում է կենսաթոշակային փարիքի հասած անձանց հետ կնքվում որոշակի ժամկետով աշխատանքային պայմանագիր, այն իրականացվի ոչ թե գործափուլի սուբյեկտիվ հայեցողությամբ, այլ փվյալ աշխատանքի կարգման հարցում կենսաթոշակային փարիքի հասած անձի կարողությունների օբյեկտիվ գնահատման արդյունքում»:

Վիճարկված հոդվածներում վերոհիշյալ դիրքորոշումներին համահունչ փոփոխություններ դեռեւս չեն կատարվել: ՄԴՈ-991 որոշման ընդունման օրվանից ի վեր ՏՏ աշխատանքային օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ են կատարվել 2012թ. նոյեմբերի 12-ին ընդունված ՏՕ-220 օրենքով, որով որեւէ անդրադարձ չի կատարվել ՏՏ

սահմանադրական դատարանի կողմից արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին: Ներկայումս շրջանառության մեջ են գտնվում աշխատանքային օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին Պ-175¹-11.12.2012-ԱՄ-010/0 /11.12.2012թ./ եւ Պ-171-06.12.2012-ՍՏ-010/0 /05.12.2012թ./ նախագծերը, որոնք սահմանադրական դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին չեն առնչվում: 2012 թվականի նոյեմբերի 7-ին շրջանառության մեջ է դրվել Կ-140¹-08.11.2012-ՊԻ-010/1 նախագիծն աշխատանքային օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին, որն ընդունվել է առաջին ընթերցմամբ 2012թ. դեկտեմբերի 6-ին, սակայն այն եւս որեւէ անդրադարձ չի կատարում վերոնշյալ հարցերին.

գ/ «ՏՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ ՏՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի՝ ՏՏ Սահմանադրության 14-րդ հոդվածին, 27-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ եւ 3-րդ մասերին եւ 43-րդ հոդվածին համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով *15 նոյեմբերի 2011թ. ՍԴՌ-997 որոշմամբ* ՏՏ սահմանադրական դատարանը ՍԴՌ-997 Նայաստանի Նանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածը ճանաչել է Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանող՝ փվյալ որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումներից բխող սահմանադրաիրավական բովանդակության եւ Նայաստանի Նանրապետության ստանձնած միջազգային պարտավորությունների շրջանակներում: Նշված որոշման 11-րդ կետում, մասնավորապես, սահմանադրական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները. «**11.** ՏՏ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Սահմանադրության 14, 27, 43 եւ 47-րդ /1-ին մաս/ հոդվածների, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի հիշյալ եւ մի շարք այլ վճիռների հիման վրա ձեւավորված նախադեպային իրավունքի, այս ոլորտում Նայաստանի Նանրապետության ստանձնած միջազգային պարտավորությունների, ՏՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 19 եւ 1087.1-րդ հոդվածների, «Ձանգվածային լրարվության մասին» եւ «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՏՏ օրենքների նորմերի համադրված վերլուծությունից հետևում է. ՏՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 19 եւ 1087.1-րդ հոդվածների դրույթների՝ իրենց սահմանադրաիրավական բովանդակությանը համապատասխան կիրառումը երաշխավորելու համար անհրաժեշտ է իրավակիրառական պրակտիկայում հաշվի առնել միջազգային իրավական հետևյալ սկզբունքային մոտեցումները.

- նկատի ունենալով, որ գրպարպությանն առնչվող գործերով առաջանում է արտահայրվելու ազատության իրավունքի նկատմամբ սահմանափակում կիրառելը գնահատելու խնդիր, իրավակիրառողները պարտավոր են հաշվի առնել, որ **արտահայրվելու ազատության իրավունքի ցանկացած սահմանափակում պետք է սահմանված լինի օրենքով, ծառայի իրավաչափ շահ պաշտպանելու նպատակին եւ լինի անհրաժեշտ ԿՐԿԿՅԿ ԿՐԿԿՅԿ ԿՐԿԿՅԿ շահն ապահովելու համար,**

- վեճի առարկա հողվածի իմաստով անձի պարիվը, արժանապարվությունը կամ գործարար համբավն այլ անձանց արտավարող գործողություններից պաշտպանվում է բացառապես քաղաքացիաիրավական կարգավորման միջոցով, եւ «անձ» արտահայրությունը վերաբերելի չէ իշխանության մարմիններին որպես իրավաբանական անձ,

- «գրպարպություն» եւ «վիրավորանք» եզրույթները պետք է դիտարկել դիտարկության, անձին անվանարկելու մտադրության առկայության համարեքստում,

- չի կարող նյութական փոխհատուցում սահմանվել գնահատողական կարծիքների համար, ինչը ոչ անհրաժեշտ, անհամաչափ կերպով կսահմանափակի խոսքի ազատության հիմնարար իրավունքը, քանզի մամուլի դերն ավելին է, քան զուտ փաստեր հաղորդելը. այն պարտավոր է մեկնաբանել փաստերն ու իրադարձությունները հասարակությանը տեղեկացնելու համար եւ նպաստել հասարակության համար կարեւոր հարցերի շուրջ քննարկումներին,

- մամուլի ներկայացուցիչների՝ պարասխանողի դերում հանդես գալու հանգամանքը չի կարող դիտարկել որպես գործոն՝ առավել խիստ պարասխանարվություն սահմանելու համար,

- ներպետական մարմինների որոշումը պետք է հիմնված լինի գործի համար նշանակություն ունեցող փաստերի ընդունելի գնահատման վրա,

- պետք է առանձնակի վերապահումներով մտքենալ վիրավորանքի համար նյութական փոխհատուցման միջոցների կիրառմանը՝ նկատի ունենալով, որ Եվրոպական դատարանը բազմիցս նշել է, որ հանդուրժողականությունն ու լայն հայացքները ժողովրդավարության հիմքում են, եւ արտահայրվելու ազատության իրավունքը պաշտպանում է ոչ միայն ընդհանուր առմամբ ընդունելի համարվող խոսքը, այլ նաեւ հենց այն արտահայրությունները, որոնք կարող են ցնցող, վիրավորական կամ վրդովեցուցիչ համարվել ոմանց կողմից,

- նյութական փոխհատուցում նշանակելիս պետք է ըստ պարշաճի հաշվի առնվի արտահայրվելու ազատության վրա դրանց հնարավոր սահմանափակող ազդեցությունը,

ինչպես նաև մարզերի այլ միջոցներով հեղինակության իրավաչափ պաշտպանության հնարավորությունը,

- արավարձող արտահայտությունների (գործողությունների) արդյունքում պարճառված վնասի դիմաց որպես առաջնահերթություն անհրաժեշտ է կիրառել ոչ նյութական փոխհատուցման ձևերը: Նյութական փոխհատուցումը պետք է սահմանափակվի զրպարության ենթարկված անձի պարվին, արժանապարվությանը կամ գործարար համբավին հասցված անմիջական վնասը հատուցելով, եւ նշանակվի միայն այն դեպքերում, երբ ոչ նյութական հատուցումը բավարար չէ պարճառված վնասը փոխհատուցելու համար,

- վնասի փոխհատուցման իրավաչափությունը որոշելիս պարասխանողի սահմանափակ միջոցները պետք է դիտվեն որպես գործոն, հաշվի առնվի պարասխանողի եկամուտների չափը, չսահմանվի պարասխանողի համար անհամաչափ ծանր նյութական բեռ, որը բացասական վճռորոշ ֆինանսական ազդեցություն կունենա վերջինիս գործունեության համար,

- ոչ նյութական վնասի համար նյութական փոխհատուցում պահանջող հայցվորը պետք է ապացուցի այդ վնասի առկայության փաստը,

- փոխհատուցման` օրենքով սահմանված առավելագույն չափը կիրառելի է միայն առավել լուրջ ու ծանրակշիռ հիմքերի առկայության դեպքերում,

- լոկ փաստերի քննադարական գնահատականը, որը չի պարունակում փաստական ենթադրեքստ, որի կեղծ լինելը հնարավոր է ապացուցել, չի կարող փոխհատուցման պահանջի հիմք հանդիսանալ: Սակայն, եթե անձի բարի համբավը ուրնահարվում է, եթե նույնիսկ ոչ ստույգ տեղեկարվությունը եղել է գնահատողական դարողություն, կարող է սահմանվել ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում,

- փոխհատուցում սահմանելիս պետք է հաշվի առնվեն այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են զգացմունքներին հասցված վնասը, ներողություն հայցելու պարաստակամության բացակայությունը,

- լրագրողի` հանրային նշանակություն ունեցող տեղեկարվության գաղտնի աղբյուրները չբացահայտելու իրավունքից օգրվելու հանգամանքը չի կարող մեկնաբանվել ի վնաս պարասխանողի` փոխհատուցման չափը որոշելիս,

- հաշվի առնելով, որ հանրային պաշտոններ զբաղեցնող անձանց կամ քաղաքական գործիչների պարագայում հասարակական հեղաքրքրություն ներկայացնող հարցերի վերաբերյալ հրապարակումներն օգրվում են առավելագույն պաշտպանությունից` հայց-

վորի նման կարգավիճակը չի կարող մեկնաբանվել ի վնաս պարասխանողի՝ փոխ-
հատուցման չափը որոշելիս,

- անհրաժեշտ է հաշվի առնել, թե հայցվորի համբավին ու պարվին հասցրած վնասը
մեղմելու համար արդյո՞ք հայցվել է օգտագործվել են արտադարական հատուցման
ձեւերը, այդ թվում՝ կամավոր կամ ինքնակարգավորման մեխանիզմները,

- պետք է պարտադիր կերպով կողմերին առաջարկվի հաշվության գալ է աջակցու-
թյուն ցուցաբերվի այդ հարցում: Վնասը գնահատելիս հաշվեցման առաջարկը պետք է
դիպվի որպես մեղմացուցիչ հանգամանք,

- պետք է բացահայտ կերպով ճանաչվեն ճշմարտությունը պաշտպանելու իրա-
վունքը, կարծիքը պաշտպանելու իրավունքը էլ այլ անձանց խոսքը փոխանցելու իրա-
վունքը»:

ՆՏ սահմանադրական դատարանը գրել է նաեւ, որ ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի
1087.1-րդ հոդվածի դրույթների սահմանադրաիրավական բովանդակությունից են բխում
այս մոտեցումները, որոնք պետք է հետետողական ու համակարգային ընդգրկմամբ հաշվի
առնվեն իրավակիրառական պրակտիկայում, ինչպես նաեւ դրվեն օրենսդրական հետագա
զարգացումների հիմքում:

Սահմանադրական դատարանի այս որոշումը կարեւոր դեր ունեցավ մամուլի
ազատության երաշխավորման էլ դարական պրակտիկան առաջ քաշված իրավական
դիրքորոշումներին ներդաշնակելու առումով: Միաժամանակ, հարկ է նշել, որ վիճարկվող
իրավակարգավորման առումով օրենսդրական զարգացումներ դեռեւս փեղի չեն ունեցել, էլ
ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածը փոփոխության չի ենթարկվել: Ընդ
որում, ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքում՝ ՄԴՌ-997 որոշման ընդունման օրվանից ի վեր
կատարվել են փոփոխություններ 09.02.2012թ. ՆՕ-12-Ն, 27.02.2012թ. ՆՕ-28-Ն, 19.03.2012թ.
ՆՕ-49-Ն էլ 19.03.2012թ. ՆՕ-49-Ն օրենքներով, որոնք ՆՏ սահմանադրական դատարանի
ՄԴՌ-997 որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում
համարժեք փոփոխություններ չեն պարունակում:

դ/ ՆՏ սահմանադրական դատարանը մի շարք որոշումներում առանձնակի
կարեւորել է մեր երկրում սահմանադրաիրավական փարբեր խնդիրների լուծման գործում
քաղաքացիական հասարակության ակտիվ դերակատարության երաշխավորումը: Մաս-
նավորապես, 26.12.2000թ. ՄԴՌ-269 որոշմամբ սահմանադրական դատարանն անդրա-
դարձել է «Շրջակա միջավայրի առնչությամբ փեղելության, որոշումներ ընդունելուն

հասարակության մասնակցության եւ արդարադատության մարչելիության մասին» կոնվենցիայում (հետայսու՝ Օրիուսի կոնվենցիա) ամրագրված պարտավորությունների՝ ՆՏ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցին: Սահմանադրական դատարանի հիշյալ որոշման համաձայն՝ Օրիուսի կոնվենցիայով Նայասարանն ստանձնել է մի շարք պարտավորություններ, այդ թվում՝ ապահովել շրջակա միջավայրին առնչվող որոշումների ընդունմանը հասարակության մասնակցությունը, ապահովել ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց իրավունքների անշեղ իրականացումը: ՄԴՈ-269 որոշմամբ իրավական դիրքորոշում է արտահայտվել նաեւ այն մասին, որ պետությունը պարտավոր է ներպետական օրենսդրության շրջանակներում ապահովել արդարադատական համակարգի միջոցով Կոնվենցիայով նախատեսված անձանց խախտված իրավունքների վերականգնման առավելագույն հեշտացված հնարավորություն, ընդհուպ՝ արդարադատության մարչելիության, ֆինանսական կամ այլ խոչընդոտների վերացման կամ նվազեցման համապատասխան համակարգի ստեղծմամբ:

Նշված իրավունքներից օգտվում են նաեւ Օրիուսի կոնվենցիայի իմաստով «շահագրգիռ հասարակություն» համարվող կազմակերպությունները: Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ շրջակա միջավայրի պահպանության հարցերով զբաղվող եւ ազգային օրենսդրությամբ ներկայացվող պահանջներին համապատասխանող ոչ կառավարական կազմակերպությունները համարվում են շահագրգիռ կազմակերպություններ: 07.09.2010թ. ՄԴՈ-906 որոշմամբ սահմանադրական դատարանը, նկատի ունենալով նաեւ ՆՏ վճռաբեկ դատարանի 30.10.2009թ. թիվ ՎԴ/3275/05/08 որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումը, ինչպես նաեւ հաշվի առնելով «actio popularis» ինստիտուտի իրավական բնորոշմանն ու կիրառմանն առնչվող միջազգային փորձը, արտահայտել է իրավական դիրքորոշում առ այն, որ **հասարակական կազմակերպություններին հնարավորություն է ընձեռվում հանդես գալ որոշակի խմբի կոլեկտիվ իրավունքների պաշտպանությամբ, եթե այդ պաշտպանությունը փոխառ հասարակական կազմակերպության կոնկրետ կանոնադրական նպատակների շրջանակներում է:** Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է նաեւ, որ մի շարք երկրներում actio popularis բողոքի ինստիտուտի առնչությամբ վարչական գործերով հայց ներկայացնելու իրավասության հիմնական չափանիշ է հանդիսանում «իրավական շահագրգռվածությունը»:

Այսուհանդերձ, 01.04.2011թ. թիվ ՎԴ/32/75/05/09 որոշմամբ ՆՏ վճռաբեկ դատարանը, վերահաստատելով ՆՏ վարչական դատարանի 24.03.2010թ. վճռում արտահայտված դիրքորոշումը, ՆՏ սահմանադրական դատարանի՝ 07.09.2010թ. ՄԴՈ-906 որոշմամբ

արտահայտած իրավական դիրքորոշումը մեկնաբանել է յուրովի՝ գտնելով, որ «ՏՏ սահմանադրական դատարանը վերոնշյալ որոշմամբ արձանագրել է, որ ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի «խախտվել է» բառից հետո «նրա» արտահայտությունը համապատասխանում է ՏՏ Սահմանադրությանը: Վերոնշյալից հետևում է, որ ՏՏ օրենսդրությունը հիմնված է այն փրամաբանության վրա, որ խախտված իրավունքների պաշտպանության արդյունավետությունը, ի թիվս այլոց, ներառում է դատարան դիմելու իրավունքն այն անձանց կողմից, որոնց իրավունքներն անմիջականորեն խախտվել են»: Ելնելով նման մեկնաբանությունից՝ հետևություն է արվել, որ հասարակական կազմակերպությունը չի կարող այլ անձանց շահերի պաշտպանության հայցով դիմելու դատարան՝ անկախ նրանից, թե ինչպիսի կանոնադրական նպատակներ է հետապնդում:

Այսպիսով, ՏՏ վարչական դատարանը, նույն կերպ՝ նաև 01.04.2011թ. ՏՏ վճռաբեկ դատարանը, յուրովի են մեկնաբանել ՏՏ սահմանադրական դատարանի ՄԴՌ-906 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումը հասարակական կազմակերպությունների դատավարական իրավասուբյեկտության վերաբերյալ՝ վերջիններիս զրկելով իրենց կանոնադրական նպատակներից բխող հարցերի առնչությամբ դատարան դիմելու իրավունքից:

Սահմանադրական դատարանի 07.09.2010թ. ՄԴՌ-906 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումը իրավակիրառական պրակտիկայում եւ օրենսդրական քաղաքականության մեջ պետք է հաշվի առնվի հետևյալ իրավական բովանդակության շրջանակներում, համաձայն որի՝ **հասարակական կազմակերպություններին կամ քաղաքացիական նախաձեռնությամբ հանդես եկող եւ օրենքով սահմանված կարգով գործունեություն իրականացնող այլ միավորումների հնարավորություն պետք է ընձեռվի հանդես գալ որոշակի խմբի կողեկրիվ իրավունքի պաշտպանությամբ, եթե այդ պաշտպանությունը փվյալ միավորման կոնկրետ կանոնադրական նպատակների շրջանակում է:**

ՄԴՌ-906 որոշմամբ ՏՏ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ «... քաղաքացիական հասարակությունում հասարակական կազմակերպությունների գործառույթների իրականացման, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպությունների միջոցով պետական կառավարման եւ փեդական ինքնակառավարման նկատմամբ հասարակական վերահսկողության արդյունավետության բարձրացման նկատառումներով **հետագա օրենսդրական զարգացումները պետք է ընթանան վերոհիշյալ իրավական դիրքո-**

որոշումների հաշվառմամբ»։ Քաղաքացիական հասարակության կայացումը մեր երկրում հայտարարելով որպես առաջնահերթ նպատակ, այսուհանդերձ, դեռևս չեն ստեղծվել անհրաժեշտ օրենսդրական երաշխիքներ հասարակական կազմակերպություններին ՆՏ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում դատարանական իրավասուբյեկտությամբ օժտելու համար։

ԸՆԴՆԱՆՈՒՐ ՆԵՏԵՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

I. ՆՏ սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ չի համարում կրկին անդրադառնալ բոլոր այն հարցերին, որոնք բարձրացվել են նախորդ փուլերի փարեկան հաղորդումներում եւ չեն կորցրել հրապարակությունը։ Տիմնական շեշտադրումը ներկա հաղորդման մեջ վերաբերում է սահմանադրական դատարանի որոշումների համալիր կատարման հիմնախնդրին։

2011 եւ 2012 թվականներին միջազգային մի շարք խորհրդաժողովներ են հրավիրվել սահմանադրական դատարանների որոշումների պարզաճ կատարումը երաշխավորելու հիմնախնդիրներին նվիրված։ Այդ հարցերը քննարկվեցին նաեւ 2012թ. հոկտեմբերի Երեւանյան միջազգային խորհրդաժողովում։ Նայասպանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանն իր մի շարք որոշումներում այն դոկտրինայ մոտեցումն է առաջադրել, որ սահմանադրական դատարանի որոշմանը պետք է մոտենալ որպես մեկ ամբողջություն՝ չառանձնացնելով եզրափակիչ մասը դատարանի իրավական դիրքորոշումներից։ **Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները, լինելով որոշման անքակտելի մաս, ունեն նաեւ ինքնուրույն իրավական բովանդակություն եւ իրավակիրառական նշանակություն։ Սահմանադրական դատարանի որոշումը՝ քննության առարկա սահմանադրաիրավական հիմնախնդրի էության բացահայտման հիման վրա, Սահմանադրության նորմերի իրավական բովանդակության պաշտոնական մեկնաբանման եւ իրավական նորմերի սահմանադրաիրավական բովանդակության բացահայտման արդյունքում կայացրած համապարփադիր իրավական եզրահանգում է։** Ներկաբար, թերի է ու ոչ լիարժեք սահմանադրական դատարանի որոշման կատարումը դիտարկել միայն այդ որոշման եզրափակիչ մասի իրավական հետեւանքների փեսանկյունից։ **Սահմանադրական դատարանի որոշման կատարումը եռամիասնական իրավական հետեւանք պետք է ունենա։** Այն պետք է առաջին՝ օբյեկտիվ իրավունքի պաշտպա-

նության երաշխիք հանդիսանա յուրաքանչյուրի համար, **երկրորդ**՝ պաշտպանի կոնկրետ անձանց սուբյեկտիվ իրավունքը, **երրորդ**՝ դառնա իրավունքի աղբյուր իրավաստեղծ գործունեության եւ իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ ուղղորդիչ դեր կատարելով իրավունքի զարգացման բնագավառում: Այս բոլորը միասին կարող են երաշխավորել Սահմանադրության գերակայությունը՝ իրավական ակտերի սահմանադրականության ապահովման ճանապարհով:

Նշված պարագաներից վերջինը հապուկ ուշադրության է արժանի: Այն մասով, որով սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները վերաբերելի են իրավակիրառողին, դրանք պետք է անմիջական կիրառական դեր ու նշանակություն ունենան այն պարզ պարճառով, որ դրանք ոչ այլ ինչ են, քան Սահմանադրության դրույթների պաշտոնական մեկնաբանություն, որի իրավասությունը վերապահվում է բացառապես սահմանադրական դատարաններին: ՆՏ Սահմանադրության 93-րդ հոդվածը սահմանում է, որ Նայասպանի Նանրապետությունում սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է սահմանադրական դատարանը: **Այս հենքի վրա է ձեւավորվում սահմանադրական դատարանի նախադեպային իրավունքը**, ինչն ինքնուրույն գործառնական ու կառուցակարգային դերակատարություն ունի իրավական պետության իրավական համակարգում: **Առանց սահմանադրական դատարանի նախադեպային իրավունքը պարզաճ ընկալելու եւ իրացնելու՝ անհնարին է երկրում սահմանադրականություն հաստատել ու խոսել Սահմանադրության գերակայության երաշխավորման կամ իրավական պետության գոյության մասին:**

Սակայն փաստն այն է, որ մեր երկրում դեռեւս անհրաժեշտ խորությամբ կանոնակարգված ու երաշխավորված չէ սահմանադրական դատարանի նախադեպային իրավունքի իրացումը: Բնորոշ օրինակ կարող է ծառայել ՆՏ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածը: Վերջինս, մասնավորապես, ՆՏ դատարանների համար պարտադիր համարելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը, բացարձակապես շրջանցում է սահմանադրական դատարանի նախադեպային իրավունքը: Ստեղծվում է երկակի իրավիճակ՝ երկրում կոնվենցիոն իրավունքների պաշտպանության երաշխիքներն էապես փարբերվում են սահմանադրական իրավունքների պաշտպանության երաշխիքներից: Արդյունքում՝ դատական պրակտիկան արդարադատություն է իրականացնում՝ իրավական տեսակետից հնարավորություն ունենալով շրջանցելու սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները: Նման խնդիր գրեթե գոյություն չունի բոլոր այն երկրներում, որտեղ ներդրված է լիարժեք սահմանադրական գանգափի ինստիտուտը,

դարձնելու ակտերը նույնպես սահմանադրական արդարադատության օբյեկտ են, լիարժեք երաշխավորված է մարդու սահմանադրական արդարադատության իրավունքը:

Անառարկելի է, որ սահմանադրական դատարանի որոշումների իրացման բուն նպատակը Սահմանադրության գերակայության երաշխավորումն է: Իսկ դա հնարավոր է միայն այն դեպքում, երբ գործում է սահմանադրական արդարադատության լիարժեք համակարգ, իրավահարաբերությունների հիմքում հաստատված ձեռքով դրվում է սահմանադրական դատարանի նախադեպային իրավունքը, պետական իշխանության յուրաքանչյուր մարմին իրավական հստակ պարտավորվածություն ունի այդ իրավունքի իրացումը երաշխավորելու համար:

Ընդհանրապես սահմանադրական դատարանի որոշման եզրափակիչ մասի իրացման խնդիր չի կարող առաջանալ, քանի որ հարցը կարգավորվում է իրավունքի ուժով: Նստակ է, որ երբ սահմանադրական դատարանը նորմը ճանաչում է Սահմանադրությանը հակասող, ապա այն իրավունքի ուժով դառնում է անվավեր եւ չի կարող այլևս կիրառվել: Օբյեկտիվ իրավունքի փաստակցությունից այսպեղ որեւէ այլ հանգամանք չի առաջանում: Խնդիրներն ակնհայտ են դառնում, մի դեպքում, նոր հանգամանքի հիմքով սուբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանության հարցում, մյուս դեպքում՝ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումների իրացման հարցում՝ որպես իրավունքի աղբյուր:

2011թ. փարեվերջին Նայաստանում կատարվեցին լուրջ օրենսդրական բարեփոխումներ, եւ վիճակը զգալի չափով փոխվեց: ՆՇ քրեական եւ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերում, ինչպես նաեւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՇ օրենքում կատարված փոփոխություններն օրինակելի իրավական լուծումներ կարելի է համարել: Փոփոխությունների ընդհանուր փրամաբանությունը հանգում է նրան, որ նոր հանգամանք է առաջանում ոչ միայն կոնկրետ գործով կիրառված նորմը հակասահմանադրական ճանաչելու դեպքում, այլեւ այդ նորմը դատական պրակտիկայում սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումներից փարբերվող մեկնաբանությամբ կիրառելու դեպքում: Տվյալ պարագայում սահմանադրական դատարանին է իրավունք վերապահված որոշելու, թե փյալ դատական ակտն օրենքով սահմանված կարգով ենթակա է վերանայման, թե՛ ոչ:

Այսուհանդերձ, առկա սահմանադրաիրավական լուծումների պայմաններում սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումը երաշխավորելու հարցում որոշիչ դեր պետք է ստանձնեն պետական իշխանության հետեւյալ ինստիտուտները.

առաջին՝ ՏՏ Նախագահը: Բազմաթիվ երկրների սահմանադրական նորմերով ամրագրվում է, որ Նախագահը հետեւում է Սահմանադրության պահպանմանը կամ դրա երաշխավորն է: Սահմանադրության պահպանությունը պահանջում է ոչ միայն դրա գերակայության երաշխավորում, այլև հասարակական հարաբերությունների հետեւողական սահմանադրականացում: Աշխարհի առաջին սահմանադրական դատարանն ստեղծած երկրի՝ Ավստրիայի Տիմնական օրենքում /հոդված 146/ շար հստակ է սահմանված, որ սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման երաշխավորը Երկրի Նախագահն է: Առանց դրա՝ Նախագահը չի կարող Սահմանադրության պաշտպանի գերագույն առաքելությունն իրականացնել: Խնդիրն այն է, որ շար երկրներում, այդ թվում՝ նաև Նայասրանում, սահմանադրական հիշյալ նորմը գործառնական անհրաժեշտ հստակեցում չունի եւ վերացական բնույթ է կրում, ինչը պետք է հաղթահարվի հետագա սահմանադրական զարգացումների շրջանակներում:

Երկրորդ՝ օրենսդիր մարմինը: Օրենսդրի դերը երկակի է, նախ՝ համակարգված հաղթահարել հնարավոր հետեւանքները, որոնք կարող են առաջանալ օրենքի հակասահմանադրական ճանաչված նորմի իրավական շրջանառությունից դուրս բերվելու հետեւանքով: Երկրորդ՝ հիմք ընդունելով սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները՝ իրականացնել օրենսդրության զարգացման նպատակային քաղաքականություն: **Այս խնդիրներն իրականացնելի են միայն մեկ դեպքում, երբ օրենսդիր մարմնում հստակ ուսումնասիրվում է սահմանադրական դատարանի յուրաքանչյուր որոշում եւ դրա արդյունքում ձևավորվում է համարժեք օրենսդրական նախաձեռնություն:** ՏՏ Ազգային ժողովի փորձը վկայեց, որ նման համակարգը չափազանց արդյունավետ է գործում: Նախորդ փարիներին ՏՏ Ազգային ժողովում նման կարգով ներկայացվել են շուրջ հինգ փասնյակ օրենսդրական նախաձեռնություններ եւ հրավիրվել է Ազգային ժողովի երկու արտահերթ նիստ: Սակայն նոր գումարման Ազգային ժողովում այս համակարգը խափանվեց: Թերին այն էր, որ խնդիրը լուծվել էր պարզապես պառլամենտի նախագահի կազմակերպչական նախաձեռնության շնորհիվ եւ օրենսդրական լուծում չէր ստացել: Միայն այս ճանապարհով կայուն երաշխիքներ կստեղծվեն սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումը եւ Սահմանադրության գերակայությունը երաշխավորելու համար:

Երրորդ՝ կառավարությունը: Կառավարության դերակատարությունը սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու գործում եռակի է. ա/ ուսումնասիրելով այդ որոշումները՝ հանդես գալ օրենսդրական նախաձեռնությամբ՝ հստակապես

բոլոր այն օրենքների վերաբերյալ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում, որոնք օրենսդիրն ընդունել է կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությամբ, բ/ համապատասխան փոփոխություններ կատարել կառավարության որոշումներում, որոնք ընդունվել են հակասահմանադրական ճանաչված օրենսդրական նորմերի կատարումը երաշխավորելու համար, գ/ սահմանադրական դատարանի որոշումները դնել կառավարության նորմատիվ թաղաքականության հիմքում:

Այս հարցերի լուծումը մեզանում որեւէ իրավական կարգավորում չի ստացել: Կառավարությունը մինչ օրս միայն մեկ անգամ է դիմել սահմանադրական դատարան նորմատիվ ակտերի սահմանադրականության հարցով: Կառավարությունը նախկինում որեւէ հարուկ քննարկում չէր կազմակերպել սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու համար: Մեկ փարի առաջ այս խնդրի լուծումը վերապահվեց ՏՏ արդարադատության նախարարությանը: Ներկայում վերջինս բարեխիղճ ձեռով ուսումնասիրում է սահմանադրական դատարանի բոլոր որոշումները եւ դրանց կատարումը երաշխավորելու համար համապատասխան օրենսդրական նախաձեռնության նախագիծ է նախապարաստում կառավարությանը ներկայացնելու համար: ՏՏ արդարադատության նախարարության կողմից ՏՏ սահմանադրական դատարանի որոշումների հիման վրա օրենսդրական փոփոխությունների կատարումն ապահովող աշխատանքային խմբի կողմից 2012թ. ընթացքում ուսումնասիրվել են ՏՏ սահմանադրական դատարանի կողմից կայացված ավելի քան 55 որոշում: 2012թ. ընթացքում իրականացված ուսումնասիրությունների արդյունքում աշխատանքային խմբի գործունեությունն ուղղված է եղել ՄԳ որոշումներից ուղղակի կամ անուղղակի ածանցվող հարցադրումներին Տանրապետության Նախագահի կողմից 2012-2016թթ. համար հաստատված իրավական եւ դատական բարեփոխումների ռազմավարական ծրագրի շրջանակներում համակարգային իրավակարգավորումների միջոցով լուծումներ փնտրելու: Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այսպեղ նույնպես խնդրի կառուցակարգային եւ գործառնական լուծումները պետք է բարձրացվեն օրենքի կանոնակարգման մակարդակի:

Չորրորդ՝ դատարանները: Այս մակարդակում ամեն ինչ պայմանավորված է անհատական սահմանադրական գանգարի ինստիտուտի բնույթով եւ լիարժեքության աստիճանով: Տիմնական խնդիրը նոր հանգամանքների ինստիտուտի գործունակության երաշխավորումն է, ինչը մեզանում դեռեւս չի հաջողվել: Դատարաններն ամեն կերպ խոչընդոտում են այդ ինստիտուտի արդյունավետ գործադրմանը: Նման պայմաններում երկրում արդյունավետ արդարադատական համակարգի ձեւավորումը վրանգվում է:

Միջազգային պրակտիկան վկայում է, որ հարցի միակ լուծումը լիարժեք սահմանադրական գանգափի ինստիտուտի արմատավորումն է, ինչին բազմիցս անդրադարձել է նաև Եվրախորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովը: Տայաստանում ձեռավորված իրավական պրակտիկան նույնպես վկայում է, որ բոլոր այլ լուծումները կիսալուծումներ են եւ նվազ արդյունավետ: Այս խնդիրը նույնպես հիմնավոր լուծում կարող է ստանալ հետագա սահմանադրական զարգացումների շրջանակներում:

Սահմանադրական դատարանի որոշումների պարզաճ կատարումը երաշխավորելու, հետեւաբար՝ նաև **իրավական պետության սահմանադրական սկզբունքը գործնականում իրացնելու համար**՝ հրապարակ է համապատասխան օրենսդրական լուծումների խնդիրը: Անհրաժեշտ է **օրենսդրությամբ ամրագրել հատուկ նորմ**, որպեսզի սահմանադրական դատարանի որոշումն ուժի մեջ մտնելուց հետո մեկ ամսվա ընթացքում կամ մինչև սահմանադրական դատարանի կողմից փոփոխված նորմի՝ ուժը կորցնելու համար սահմանված վերջնաժամկետի ավարտը հակասահմանադրական ճանաչված ակտն ընդունած պետական մարմինը հատուկ քննության առարկա դարձնի իր կողմից ընդունված ակտի՝ փոխկապակցված դրույթներով հանդերձ, Սահմանադրության պահանջներին համապատասխանեցնելու հարցը եւ ապահովի, որպեսզի իրավական վակուում չառաջանա:

Պետական մարմինները եւ պաշտոնաբար անձինք սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման շրջանակներում հարկապես պետք է հաշվի առնեն դատարանի իրավական դիրքորոշումները, որոնք արտահայտված են սահմանադրական դատարանի որոշումների ոչ միայն եզրափակիչ, այլ նաև պարճառաբանական մասերում, եւ որոնք սահմանադրական իրավունքի աղբյուր են եւ իրենց բնույթով հանդիսանում են սահմանադրական դրույթների պաշտոնական մեկնաբանություն: **Խոսքը չի վերաբերում միայն սահմանադրական դատարանի այն որոշումներին, որոնք կարող են հանդիսանալ որպես նոր հանգամանք. խնդիրն առավել համընդգրկուն է եւ վերաբերում է ցանկացած գործով կիրառման ենթակա իրավական ակտի դրույթի՝ սահմանադրական դատարանի որոշմամբ փոփոխված բովանդակությամբ ընկալմանը եւ կիրառմանը:** Միջազգային սահմանադրական արդարադատության պրակտիկան միարժեքորեն վկայում է, որ սահմանադրական դատարանն իր որոշման մեջ Սահմանադրության նորմի իրավական բովանդակության բացահայտման կամ օրենքի նորմի սահմանադրական բովանդակության բացահայտման միջոցով ձեռակերպում է իր իրավական դիրքորոշումը, որը պարտադիր բնույթ ունի ինչպես

իրավակիրառողների, այնպես էլ օրինասպետի մարմինների համար: Այս հանգամանքը մեզանում, թերեւս, կարիք ունի նաեւ օրենսդրական առավել հստակեցման:

Իրավական ակտերի ինկորպորացիա իրականացնող իրավասու պետական մարմինը, հաշվի առնելով սահմանադրական դատարանի 25.02.2011թ. ՍԴՈ-943 եւ 15.07.2011թ. ՍԴՈ-984 որոշումները, իրավական ակտի պաշտոնական վերահրապարակում կամ ոչ պաշտոնական հրապարակում իրականացնելիս դրանք պետք է հրապարակեն համապատասխան նշումով, որ իրավական ակտի ԿՍԿՍՍ դրույթի կամ դրույթների վերաբերյալ առկա է սահմանադրական դատարանի մեկնաբանություն՝ նշելով սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման ընդունման օրը, ամիսը, ամսաթիվը եւ հերթական համարը: **Խոսքը վերաբերում է սահմանադրական դատարանի այն որոշումներին, որոնցով թեւ իրավական ակտի դրույթը ճանաչվել է Սահմանադրությանը համապատասխանող, սակայն դրանցում իրավական ակտի դրույթի վերաբերյալ ամրագրվել է իրավակիրառողի մեկնաբանությունից փարբերվող մեկնաբանություն:**

Սահմանադրական դատարանում անհատական դիմումների հիման վրա գործերի քննությունը վկայում է, որ շարունակվում են այն դեպքերը, երբ դատական մարմինների կողմից խախտվում են մարդկանց՝ հատկապես ՏՏ Սահմանադրության 18 եւ 19-րդ հոդվածներում ամրագրված իրավունքները: Այս վիճակը հիմնականում պայմանավորված է ոչ թե օրենքների նորմերի սահմանադրականության խնդրով, այլ օրենսդրական բացերով ու իրավական նորմի կիրառման հետ կապված խնդիրներով: Վերջին դեպքը արդյունք է կան իրավական ակտի մակերեսային, ոչ համակարգված վերլուծության, կան իրավական նորմի՝ նպատակահարմարության վրա հիմնված մեկնաբանության՝ առանց հաշվի առնելու «Իրավական ակտերի մասին» ՏՏ օրենքի պահանջները: Այդ մասին են վկայում 25.01.2011 թվականի ՍԴՈ-933, 04.02.2011 թվականի ՍԴՈ-935, 18.10.2011 թվականի ՍԴՈ-996, 15.11.2011թ. ՍԴՈ-997 որոշումները, որոնք վերաբերում են օրենսդրական բացին, 11.01.2011 թվականի ՍԴՈ-932, 22.02.2011թ. ՍԴՈ-942, 15.03.2011 թվականի ՍԴՈ-945, 12.04.2011 թվականի ՍԴՈ-954, 14.06.2011 թվականի ՍԴՈ-975 եւ 18.10.2011 թվականի ՍԴՈ-996 որոշումները, որոնք վերաբերում են իրավական նորմի կիրառմանը: Այդ մասին են վկայում նաեւ Տայասարանի Տանրապետության դեմ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի ընդունած վճիռները:

Միջազգային պրակտիկան վկայում է, որ նման իրավիճակներում լավագույն լուծումն այն է, երբ իր կոչմանը համապատասխան սահմանադրական դատարանն ապահովում է մարդու սահմանադրական իրավունքների անմիջական գործողությունը, վերականգ-

ներով այն՝ ցանկացած իրավական ակտով այդ իրավունքները ոտնահարելու դեպքում: Ցավոք, վերջին սահմանադրական փոփոխություններով Նայաստանը որդեգրեց նախորդ դարի 80-ական թվականներին եվրոպական երկրներին բնորոշ՝ կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողության համակարգ: Այսուհանդերձ, մինչև անհրաժեշտ սահմանադրական բարեփոխումները, օրենսդիր մարմնի հապուկ ուշադրության առարկան պետք է լինի հապուկապես դափարակարգված ընթացակարգերի այնպիսի բարեփոխումները, որպեսզի առավելագույնս երաշխավորվեն մարդկանց համար դափարանի մարջելիության եւ արդար դափարանության սահմանադրական իրավունքները:

II. ՆՏ սահմանադրական դափարանն առանձնահատուկ կարեւորում է **իրավունքի գերակայության սկզբունքի** հետեւողական իրացումը թե՛ օրինաստեղծ գործունեության մեջ եւ թե՛ իրավակիրառական պրակտիկայում: Մեզանում ոչ միայն պետական փառքեր մակարդակներում դեռեւս շփոթ գոյություն ունի «իրավունքի գերակայություն» եւ «օրենքի գերակայություն» հասկացությունների ընկալման հարցում, այլեւ, հապուկապես դափարակարգված պրակտիկայում, հետեւողականորեն չեն իրացվում ՆՏ Սահմանադրության առաջին եւ երրորդ հոդվածների պահանջներն ու ՆՏ ստանձնած միջազգային պարտավորությունները՝ իրավունքի գերակայության ու մարդկանց սահմանադրական իրավունքների անմիջական գործողության երաշխավորման հարցերում:

Եվրախորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովը 2011թ. ապրիլի 4-ին ընդունած CDL-AD(2011)003rev զեկույցում իրավունքի գերակայության երաշխավորման առնչությամբ, մասնավորապես, առանցքային է համարում, որ.

- օրենքները եւ այլ իրավական ակտերը պետք է համապատասխանեն իրավական որոշակիության սկզբունքին, լինեն կանխարեսելի, հստակ, զերծ լինեն բացերից ու երկիմաստություններից,
- մարդու իրավունքները պետք է երաշխավորված, ապահովված ու պաշտպանված լինեն,
- արդարադատությունը պետք է լինի անկախ, անկողմնակալ ու արդարացի,
- մարդկանց սուբյեկտիվ իրավունքներին առնչվող հարցերը պետք է քննության առնվեն եւ լուծվեն օրենքի հիման վրա, այլ ոչ թե հայեցողությամբ,
- պետք է հարգվի ու երաշխավորվի օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը,

- իշխանության իրականացումը պետք է խարսխված լինի օրինականության, արդարության եւ հիմնավորվածության վրա,

- իրավական վեճերը պետք է իրավական ճանապարհով արդյունավետ լուծման անհրաժեշտ կառուցակարգեր ունենան,

- պետությունը պետք է հետեւողականորեն իրացնի իր ազգային եւ միջազգային պարտավորությունները մարդու իրավունքների հարցում:

2012թ. սեպտեմբերի 24-ին ՄԱԿ-ը նույնպես բանաձեւ ընդունեց **«Իրավունքի գերակայության մասին»**: Ընդգծելով իրավունքի գերակայության ապահովման բացառիկ նշանակությունն ազգային եւ միջազգային մակարդակներում՝ հիշյալ բանաձեւում առանձնահատուկ կարեւորվում է դատական իշխանության անկախության, արդարադատության մարտնչության, կոռուպցիայի, ահաբեկչության եւ կազմակերպված անդրազգային հանցագործությունների դեմ պայքարի նշանակությունը: Կոչ է արվում անդամ բոլոր պետություններին ազգային իշխանությունների գործունեության առանցքում դնել իրավունքի գերակայության սկզբունքը:

Նայաստանի Նանրապետությունում առանձնահատուկ կարեւորությամբ նախապատրաստվում է 2013թ. հուլիսի 3-5-ը, Եվրախորհրդում Նայաստանի նախագահության շրջանակներում, հրավիրել համաեվրոպական խորհրդաժողով՝ **«Իրավունքի գերակայության եվրոպական չափորոշիչները եւ իշխանությունների հայեցողության սահմանները Եվրախորհրդի անդամ երկրներում»** թեմայով:

ՆՏ սահմանադրական դատարանը բազմիցս է անդրադարձել իրավունքի գերակայության երաշխավորման անհրաժեշտությանը, ինչն իրավական պետության առաջնահերթ պարտականությունն է: Շեշտվել է նաեւ, որ առանց իրավունքի գերակայության ապահովման իմաստագրվում է նաեւ Սահմանադրության գերակայության երաշխավորման իրավական բովանդակությունը: Այսուհանդերձ, հարկ է կրկին արձանագրել, որ մեզանում վերոնշյալ առանցքային խնդիրներից ոչ բոլորն են դեռեւս պարզաճ լուծում ստացել: Մասնավորապես, ՆՏ դատական պրակտիկան պետք է խորությամբ հաշվի առնի ՆՏ Սահմանադրության երրորդ հոդվածի պահանջն առ այն, որ պետությունը սահմանափակված է մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքներով եւ ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք: Նայաստանում, ինչպես նշվեց, գործունակ չէ նոր հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտը: Չնայած ՆՏ սահմանադրական դատարանի կողմից երկու անգամ հակասահմանադրական ճանաչվելուն՝ այդ ինստիտուտը դեռեւս չի կազմավորվել որպես արդյունավետ գործող համա-

կարգ: Վերջինս կարելու է չափորոշիչ կարող է ծառայել ողջ դատական համակարգի գործունեության արդյունավետության մասին պատկերացում կազմելու համար: Այս ոլորտում թերևս էական առաջընթաց կարող է Կրեդիտի ունենալ 2012-2016թթ. դատախիզավական բարեփոխումների ծրագրի իրականացման արդյունքում: Սակայն ներկայումս ՏՏ դատական պրակտիկան այնպիսին է, որ ՏՏ սահմանադրական դատարանի որոշումների եւ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռների հիմքով նոր հանգամանքներով ըստ էության որեւէ դատական գործ չի վերանայվում: ՏՏ սահմանադրական դատարանն այդպիսին չի կարող համարել բոլոր այն դեպքերը, երբ դատական ակտում Սահմանադրությանը հակասող ճանաչված նորմի լինելը կամ չլինելը Կրեդիտ ակտի իրավական բովանդակության վրա որեւէ ազդեցություն չի ունենում: Պատահական չէ նաեւ, որ ՏՏ դատարաններն ամբողջ փարվա ընթացքում սահմանադրական դատարան որեւէ դիմում չեն ներկայացրել: Դա այն դեպքում, երբ ՏՏ Սահմանադրությանը հակասող ճանաչված օրենքների բոլոր նորմերը կոնկրետ գործերով կիրառվել են դատարանների կողմից՝ հանգեցնելով մարդկանց սահմանադրական իրավունքների խախտման: Դատարաններն արդյունավետ կարող են իրացնել սահմանադրական դատարան դիմելու իրենց իրավունքը, երբ անվերապահորեն առաջնորդվեն իրավունքի գերակայության սկզբունքով:

ՏՏ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ բոլոր այն երկրներում, որտեղ նման իրավիճակ է ստեղծվել, հիմնարար ելքը գտնվել է անհատական սահմանադրական գանգառի լիարժեք համակարգի ներդրման ճանապարհով, ինչն առաջարկվում է նաեւ Եվրախորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովի լիազուստ նիստի կողմից հաստատված՝ 2011թ. հունվարի 27-ի CDL-AD(2010)039rev հեղափոխության մեջ: Նման համակարգի ներդրումը Նայաստանում հնարավոր կարող է դառնալ համապատասխան սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում միայն: